

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ «ІV КАНТІВСЬКІ ЧИТАННЯ»

до 300-ої річниці від дня народження І. Канта

22 квітня 2024 р.

*Шинкарук Василь Дмитрович,
доктор філологічних наук, професор,
Шинкарук Олександра Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ВІЙНИ І МИРУ У ФІЛОСОФІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

Вічний мир, який буде закріплений мирними
договорами... є не порожня ідея, а завдання,
яке поступово буде реалізоване

I. Кант

Однією з найважливіших для світової спільноти у XXI ст. є проблема забезпечення міжнародного миру. Війна Росії проти України (2014–2024рр.) стала першою великою війною, зруйнувавши існуючу з часів завершення Другої світової війни міжнародну систему безпеки, та викликала глобальні геополітичні зрушення у світі й засвідчила потребу перебудови усієї системи міжнародної безпеки. У центрі міжнародної уваги опинилась передусім проблема трансформації найвпливовішого органу – Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар ООН Антоніу Мануел де Олівейра Гутерреш під час візиту до Києва у квітні 2022 року відзначив, що Рада Безпеки не змогла зробити все, що в її силах, щоб запобігти й закінчити російсько-українську війну і це, на його думку, викликає величезне розчарування і гнів.

У часи сьогодення ідеї видатного німецького філософа, родоначальника німецької класичної філософії Іммануїла Канта (нім. Immanuel Kant) щодо вічного і загального миру та моральне засудження війни є надважливими, адже Україна зазнала агресивного нападу з боку Росії, що є втручанням в суверенітет нашої держави.

Війна як соціально-політичне явище та шляхи досягнення вічного миру глибоко хвилювали родоначальника німецької класичної філософії. Проблему війни і миру Іммануїл Кант розпочав обговорювати в 1793 році у статті «Про прислів'я: що може бути правдою в теорії, але не має жодного практичного застосування» і продовжив цю тему у 1795 році в трактаті «Вічний мир». На формування в Іммануїла Канта ідеї щодо вічного миру мала праця французького

мислителя Ж. Ж. Руссо «Судження про вічний мир», в якій автор виступав противником агресивних загарбницьких війн.

Іммануїл Кант в трактаті «Вічний мир» зауважує, що «Війна, по-перше, – зло. Вона здатна знищити варварськими спустошеннями... усі досягнуті успіхи культури» [1, с. 17]. Крім того, філософ відзначає: «Якщо для прийняття рішення про оголошення війни необхідна згода громадян (а в цій [республіканській] конституції це не може бути не так), немає нічого закономірнішого, за те, що вони будуть дуже обережними, розпочинаючи таку невдалу справу, самотійно призначаючи для себе всі лиха війни. Серед останніх: необхідність воювати, необхідність оплачувати військові витрати з власних ресурсів, необхідність болісно відновлювати спустошення, що залишає після себе війна, і, поповнюючи міру зла, обтяжити себе важким національним боргом, який озлоблюватиме сам мир і який ніколи не можна буде ліквідувати через постійні війни в майбутньому» [1, с. 94-95].

Трактат «Вічний мир» написаний у формі проекту міжнародного договору, який складається з двох частин, шести попередніх і трьох остаточних статей, а також кількох додатків до них. На думку Іммануїла Канта, мир має бути встановлений шляхом міжнародних угод, які б виключали саму можливість війни і не приховували в собі передумов майбутнього конфлікту.

Іммануїл Кант вважав, що у мирний час не треба регулярних армій, оскільки, на його думку, «...вони постійно загрожують іншим державам своєю готовністю в будь-який момент розпочати війну; вони підбурюють їх змагатися одне з одним у кількості озброєних людей, і цьому немає меж. З цієї причини ціна миру зрештою стає більш обтяжливою, ніж ціна короткої війни, а отже, постійна армія сама по собі є причиною наступальної війни, яка ведеться для того, щоб звільнити державу від цього тягаря. На додачу до цього, платити людям за те, щоб вони вбивали або були вбиті, означає використовувати їх як прості машини та інструменти в руках іншого (тобто в руках держави), а це навряд чи узгоджується з правами людства в нашій власній персоні» [1, с. 87].

На думку Канта, війна не має бути засобом досягнення політичної мети і вважав правочинність тільки оборонної війни і війни заради застосування національної держави та стверджував, що винищувальна війна у якій можуть бути знищені обидві сторони повинні бути заборонені, а шлях до вічного миру вбачав в укладанні державами спочатку попередньої, а потім остаточної угоди та створенні федерації держав, зберігаючи державний суверенітет кожного з членів федерації.

Основний акцент у згаданих працях Кант робить на просвітянські постаті та їхній безпосередній вплив на культурно освітні процеси, оскільки вважав просвіту і моральне удосконалення людей головним засобом подолання війни і встановлення вічного миру.

Отже, Іммануїл Кант вперше у політико-правовій науці обґрунтовує війну і мир як складні соціальні явища, що тісно пов'язані між собою та розкриває взаємовідношення політики, права і моралі, які керують людськими вчинками, забезпечують порядок у взаєминах, формують модель поведінки стосовно пізнання причин війни і встановлення миру між народами, утворюють той контекст, що в ньому й можна повною мірою оцінити дії сучасних політиків і народів.

Список використаних джерел

1. Іммануїл Кант (1996) До вічного миру. Твори: в 6-ти т. М.: Думка. Т.6. 743 с.

Доднова Віра Іванівна,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та міжнародної комунікації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПОНЯТТЯ ЩАСТЯ У ФІЛОСОФІЇ І.КАНТА ТА Г. СКОВОРОДИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Проблема щастя як одного з екзистенціалів людини була актуальною завжди і залишається такою і сьогодні. Саме тому відбувається переосмислення нових реалій існування людини, формування умов її внутрішнього Я, перегляд світоглядних, методологічних, концептуальних підходів до антропологічної проблематики. В умовах непрогнозованої сучасності теоретиків цікавить проблема не тільки «людини розумної», або «людини діяльнісної», скільки «людини щасливої». Адже щастя – це такий феномен, що базується на світоглядній гармонії людини і світу, людини і суспільства, людини та іншої людини.

На думку Л. Афанасьєвої та Р. Олексенко, щастя можна розглядати «в декількох взаємозумовлених площинах: 1) щастя є цілком об'єктивним станом людини, який відображає позитивні риси в розгортанні людської долі, успіх в якійсь справі, життєвий талан тощо; 2) щастя – суто внутрішній, психологічний стан переживання інтенсивної радості від здійснення тих чи інших намірів, переживання захвату і блаженства; 3) у загально-філософському аспекті щастя найчастіше осмислюється як володіння вищими благами життя (це й означає термін «евдемонія»); 4) поняття щастя уособлює суб'єктивну моральну реакцію особистості на володіння цими благами, що знаходить прояв у певному задоволенні від життя загалом» [1]. Аби знайти «ключ до розуміння сучасності» варто

спрямувати свої погляди на проблему щастя у представника німецької класичної філософії І. Канта та класика української філософської думки Г. Сковороди.

Проблему щастя Кант піднімає в своїй моральній філософії, яка є теоретичним аналізом моральності як специфічного явища на відміну від попередніх спроб її емпіричного пояснення. Ця етична проблематика віддзеркалюється в таких роботах як «Основи метафізики моральності», «Критика практичного розуму», «Метафізика нравів». Для розуміння щастя Кант вибудовує мисленнєвий трикутник: «Обов'язок, воля, мета». Обґрунтовуючи питання про шляхи досягнення щастя, І. Кант наголошував на тому, що «мораль, власне кажучи, є вчення не про те, як ми повинні зробити себе щасливими, а про те, як ми повинні стати гідними щастя» [2, с.8–9.]. Згідно з розумінням мислителя, щастя визначається як мета і обов'язок людини [3, с. 463].

«Коли йдеться про щастя, сприяти досягненню якого як моєї мети, повинно стати обов'язком, то це повинно бути щастя інших людей, чия мету я тим самим також роблю і своєю. Нехай люди думають самі про те, що є щастям для них, але і я вправі заперечувати дещо з того, що вони вважають своїм щастям, а я таким не вважаю...». «Власна досконалість і чуже щастя» є формулою морального обов'язку». І далі І. Кант зауважує: «Власне щастя є мета, яку хоч і мають всі люди (в силу своєї природи), ніколи не можна розглядати як обов'язок, не впадаючи в суперечність з самим собою. Те, що кожний неминуче вже бажає, не підпадає під поняття обов'язку, бо обов'язок це примус до неохоче прийнятої мети. Тому було б суперечливо сказати: людина зобов'язана всіма силами сприяти власному щастю» [4].

Слід зазначити, що філософською передумовою етики Канта є його розуміння принципового розділення природного і надприродного світів. Людина належить обом світам: як чуттєва істота вона пов'язана із світом природи, як розумна – із надприродним. Свобода від чуттєвого дозволяє людині діяти не тільки за законами природи, а й за законами моралі, тобто співвідносити свої дії із метою, що має всезагальний характер.

На мою думку, в цих міркуваннях криється прихований зміст тоталітарної моралі, жертвами якої є на сьогодні українці, бо росіяни визначають в чому наше щастя як народу, а не ми самі це визначаємо. Гасло зробити всіх щасливими має свої коріння саме в такому підході до людини, її щастя і моралі.

Натомість у творчості Сковороди маємо зв'язок щастя та душевного миру, філософ акцентує увагу на інтровертній спрямованості щастя людини. Як на мене, то людина зобов'язана себе зробити щасливою. Це твердження витікає з роздумів Г. Сковороди.

Сковорода зазначає: «Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вмів ним користуватися... коли ти твердо йдеш шляхом, яким

почав іти, то, на мою думку, ти щасливий» [5, с.246-247]. З цього вислову витікає думка, що кожна людина може знайти своє щастя, бо воно не є недосяжною ілюзією, воно – реальність. В своєму творі «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті», Сковорода наголошує, що «душевний мир» є синонімом істинного щастя: «Про все потрібне для течії днів наших промишляймо, але найперше дбання наше хай буде про мир душевний, тобто про життя, здоров'я і про спасіння його» [6]. Тобто щастя по суті не залежить від зовнішніх чинників, його не потрібно шукати десь, воно досягається завдяки внутрішньому стану людини. Правда, буває коли людина не розуміє свого щастя, і тоді вона губиться серед несуттєвого: «Не можна усім бути багатими або чиновниками, дужими або гарними, чи можуть усі поміститися у Франції, чи можуть усі народитися в один час? Аж ніяк не можна! Бачите, що справжнє щастя не в знатній посаді, не в гожості тіла, не в гарній країні, не в славному часі, не у високих науках, не у щедрому багатстві... Шукаємо щастя по країнах, часах, статтях, а воно скрізь й завжди з нами: як риба у воді, так ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Немає його ніде від того, що воно скрізь. Воно подібне до сонячного сяйва: відкрий лише душу свою. Воно завжди стукає у твою стіну, шукає проходу й не знаходить; а серце твоє темне й невеселе – і темрява над прірвою» [6]. Основним важелем досягнення щастя є «сродна праця»: «познать себе, или свою природу, взятсья за свою долю и пребывать счастью себя сродною» [7, с.417]. Саме в реалізації свого покликання, на думку Г. Сковороди, і можна знайти щастя.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що в творчості цих філософів репрезентуються дві протилежні стратегії отримання щастя: раціоналістична стратегія І. Канта і екзистенційна стратегія Г. Сковороди. Вони не «канули в Лету», навпаки, в сучасних реаліях бачимо жорстоку спробу росіян ошчасливити за допомогою зброї українців і спротив українців такому щастю, яке протиприродне нашій ментальності.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва Л., Олексенко Р. Феномен щастя в контексті філософського дискурсу. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 22.
2. Кант І. Критика практичного розуму / наук. ред. А. Єрмоленко ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
3. Кант И. Основы метафизики нравственности. Сочинения: в 6 т. / И. Кант. Москва, 1965. Т. 4. Ч. 1. 463 с.
4. Кант И. Метафизика нравов. http://loveread.ec/read_book.php?id=89619&p=15
5. Сковорода Г. Розмова про істинне щастя. Х.: Прапор, 2002. 280 с.

6. Сковорода Г Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни. (Разговор дружескій о душевном мирѣ) <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov114.htm>

7. Сковорода Г. Наркісс. Разглагол о том: Узнай себе. К.: Наукова думка, 1983. С.120-144.

Сидоренко Ірина Григорівна,
*кандидатка філософських наук, доцентка,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

МОРАЛЬНИЙ ЗАКОН: ОБМЕЖЕННЯ ЧИ ВИБІР

В основних працях з етики «Основоположення до метафізики моралі» та «Критика практичного розуму» німецький філософ І. Кант критично осмислював ідеї просвітителів щодо принципу «розумного егоїзму» як рушія моральності, а також впливу середовища на моральність людини. Натомість Кант проголосив формулу «Моральний закон у мені».

Що означає кантівське «Моральний закон у мені»? Філософ стверджував, що моральний закон неодмінно містить у собі абсолютну необхідність, тобто, якщо кажуть «говори правду», то мається на увазі – говори правду завжди, за будь-яких обставин. Кант вважав, що сказати неправду неможна навіть заради спасіння життя друга. Настільки ж категоричними, безумовними є всі інші моральні норми.

Людина визначається певними моральними межами. Перетнувши їх, людина руйнує людяність у собі. У моральності йдеться не про закони, «за якими все відбувається» (закони природи, тут панує принцип необхідності); а про закони, «за якими все має відбуватися» (світ свободи).

Моральний закон – це абсолютний закон. Що ж тоді може мислитися в якості абсолютного начала? Відповідь Канта – добра воля – чиста воля, якій ми даємо оцінку без урахування будь-якого корисливого моменту: жодна з якостей людського духу, людської душі – мужність, дотепність, щирість і т.п. – не є безумовною цінністю, якщо за ними не стоїть чиста добра воля. До прикладу, розважливність без доброї волі може набути форм байдужості, волелюбності - всездозволеності. Добра воля – це воля, на яку не чинять жодного впливу зовнішні моменти (я роблю не тому, що це принесе користь; не тому, що так склалися обставини; не з примусу. Я роблю так, бо таким є моє воління).

Згідно з Кантом, моральний закон має бути самоочевидною основою поведінки для всіх. Однак, людина – недосконала істота, людська воля керується не лише розумом. Тому моральний закон виступає як примус, як необхідність діяти

всупереч. Таким чином, моральний закон набуває форми примусового веління – імперативу.

Кантівська моральна формула - категоричний імператив «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи не відносився б до нього, як до засобу» - як абсолютний закон є закон доброї волі.

Уявімо, що людина потрапила в скрутні ситуацію, із якої може вийти, давши обіцянку без наміру її виконувати. Тут варто розрізнити два питання: чи є така поведінка розсудливою? та чи є вона моральною? (1) за допомогою неправдивої дії можна вийти з конкретної складної ситуації, але не можна передбачити наслідків для людини, що втратила довіру. Вона може з часом втратити більше, ніж отримала. Тому розсудливість вимагає давати чесні обіцянки. (2) Якщо дотримуватися розсудливості як моральної вимоги, тобто категоричної, безумовної. Як дізнатися, що вона є такою? Треба провести умоглядний експеримент та задатися питанням: чи хочу я, аби кожен мав право на неправдиву обіцянку в подібних ситуаціях (складних для себе)? Чи хочу я, аби неправда стала всезагальним законом для всіх?

Категоричний імператив пропонує індивіду у ході умоглядного експерименту встановити – чи відповідають реальні мотиви його поведінки моральному закону. Виведений Кантом моральний закон не ставить людину у жодні рамки обов'язку та заборони. Вимоги цього закону у всіх своїх вчинках виходити з автономії власної волі є наголосом на прийнятті людиною самостійних рішень: «Принцип автономії є єдиним принципом моралі».

Моральна дія означає, що, згідно універсальних моральних принципів, сприймати інших як «своїх-інших», тобто розглядати їх як відображення власної самості, міри своєї людяності. Приймаючи певну модель поведінки, слід усвідомлювати, чи відповідає вона уявленням про високоморальні зразки поведінки взагалі. Зовнішні обставини, якщо вони є антигуманними, не є виправданням людської слабкості. Людина може бути як сильною, так і слабкою, відчувати страх, розпач і тому піддатися насиллю. Але при цьому, будучи істотою моральною, зобов'язана не виправдовуватися зовнішніми чинниками та не покладати свою провину на інших.

Кантівський принцип моральності – це принцип постійного пошуку істини, принцип творчості.

Павліковська Любов Вікторівна
студентка спеціальності “Соціальна робота”
Науковий керівник:
Притика Оксана Іванівна

ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ ІММАНУЇЛА КАНТА

За Кантом, естетичні судження виникають не з розуму як здібності чи чуттєвого спостереження, а лише з вільної гри розуму та уяви. Гармонія когнітивних здібностей робить можливим саме знання в кантівському розумінні. Він модулює когнітивні здібності суб'єкта і спрямовує їх до об'єкта. Примітна й друга риса естетичної концепції Канта. Естетика німецького Просвітництва аналізувала естетичні об'єкти, вона поставила питання краси в центр своїх досліджень, шукаючи об'єктивну основу краси. Кант відійшов від цієї традиції. Його основний інтерес - аналіз суб'єктивних умов сприйняття краси. Він неодноразово висловлювався в тому сенсі, що немає науки про те, що є прекрасним, є лише критика того, що є прекрасним. За Кантом, естетична емоція відповідає чистому захопленню безкорисливим предметом. Предметом похвали є не що інше, як форма. Тому прекрасне стає предметом байдужого захоплення. Друга характеристика красивих речей полягає в тому, що вони мають форму цілеспрямованості. Це відбувається тому, що ми можемо розпізнати доцільність об'єкта, взагалі не замислюючись про його призначення. Іншими словами, прекрасне те, що подобається всім, не цікавлячись цим, у чистому вигляді. З цим визначенням краси Кант неодмінно вважає, що орнаменти з листя, звичайні візерунки, безтематичні музичні фантазії тощо є справжніми втіленнями краси, оскільки вони самі по собі не мають значення. Усе це Кант називав «вільною красою». Кант усвідомлював обмеженість такого визначення прекрасного, тому був змушений використовувати поняття так званої чарівної краси

Якщо вільна краса не потребує уявлення про те, яким має бути предмет, магічна краса передбачає уявлення про призначення та досконалість предмета. Кант стверджує, що краса людей, краса коней, краса будівель «передбачають концепцію мети, яка визначає, якою має бути річ, і, отже, передбачає концепцію її досконалості, і тому є суто магічними». Відповідна краса, отже, базується на порівнянні об'єкта з його загальною концепцією чи ідеєю. За Кантом існує два види краси: вільна і обумовлена

Тому ідеалом є втілення ідеї окремого існування. Не можна говорити про такі ідеали, як гарні квіти, гарні меблі чи гарний екстер'єр. Оскільки мета не поставлена, ідеалом може бути лише людина. Люди здатні визначати свої власні цілі, цілі, які існують у них самих, за допомогою розуму. Стосовно всього існування прекрасного, дискусія Канта показує, що лише великі філософи цього періоду мали

смівливість, коли йшлося про особливості краси. Однак він не може розв'язати цю задачу лише ідеальним знанням одиниць. Однак, якщо ми намагаємося зберегти сенс змісту, представляючи концепцію краси на вході, у нас немає іншого вибору, як перевести інтеграцію естетики та етики, тобто зв'язок між освітніми тенденціями та логічними взаємозв'язками, до іншого рівня.

Кант виокремив в естетичній діяльності людини два основних рівні:

1. Змістовний;
2. Формальний або функціональний.

Він вказує на те, що естетична діяльність здатна викликати естетичні почуття, які не можуть виникати поза зв'язком із предметом або його уявленням, подібно до того, як фортепіано не може грати без піаніста.

На його думку, у почуттях поєднуються прояви доцільності на рівні явищ природи та свободи, тобто на фізичному та духовному рівнях.

Відповідно до напрацювань у Канта, в контексті його естетичних поглядів, можна виокремити таку типологію почуттів людини:

1. Почуття "піднесеного" (викликається уявою та розумом);
2. Почуття "прекрасного" (викликається уявою та розсудком).

Ієрархія даної типології базувалась на відношенні людини до надчуттєвого світу. Кант виділяв рівні прояву цих почуттів, які визначались характером доцільності, який лежить у їх основі. Кант вказує на те, що його викликають безформенні, безмежні, неспіввимірні з людиною явища. При сприйнятті, воно співвідноситься з розумом. Піднесене почуття, на відміну від прекрасного, придушє активність людини як природної істоти, збуджуючи при цьому її духовні почуття, стимулює діяльність уяви, яка полягає в поєднанні образів предметів з поняттями розсудку.

Основа почуття піднесеного в природі знаходиться в людині. "Основу для прекрасного в природі ми повинні шукати поза нами, для піднесеного ж - тільки в нас і в образі думок, який вносить піднесене в уявлення про природу..."

Кант поділяє піднесене в природі на:

1. Математичне, тобто те, яке уява співвідноситься з пізнавальною здатністю. Воно пов'язане з ідеєю величини об'єкту, яка залучає людську уяву у безкінечність;
2. Динамічне, тобто те, яке буде співвідноситись з бажанням. Воно приписується природі не як величина, а як сила, суттєвою ознакою якої є навіювання страху, якому людина не повинна піддаватись, але має усвідомлювати можливість нездоланної загрози, що змушує її із захопленням його спостерігати і водночас остерігатись.

Для Канта, математичне піднесене є величиною, натомість, динамічне піднесене він розглядає як силу. На його думку, поняття величини пов'язане із пізнанням, а поняття сили - з практичним співвіднесенням сил природи та людини.

Кант вказує на те, що піднесені почуття можуть викликати явища могутньої, грізної природи і тільки у тому випадку, якщо їх сприйняття не породжує у людини страх із-за їхньої реальної небезпеки. Таким чином, природа викликає почуття піднесеного від тих явищ, споглядання яких вносить ідею її безкінечності.

"Піднесеним є те, що безпосередньо подобається в силу своєї протидії інтересу [зовнішніх] почуттів. Прекрасне готує нас любити щось, навіть природу, без жодного інтересу, піднесене - високо цінувати щось навіть всупереч нашому (почутєвому інтересу)"

Кант порівняв красу природи і красу мистецтва і припустив, що прекрасне мистецтво не повинно з'являтися, а повинно з'являтися навмисно. Згідно з Кантом, прибуток є продуктом мистецтва і виникає ненавмисно, навіть якщо він дається зловмисно. Іншими словами, мистецтво має дивитися на природу, але пам'ятайте, що це все-таки мистецтво. Тлумачення творчості як агностичного процесу є слабким місцем агностичного естетичного погляду Канта. Цю сторону його теорії згодом використали романтики й надали їй цілком містичного значення. Сам Кант ще не дійшов остаточного висновку про те, що акт творення є абсолютно ірраціональним і несвідомим процесом. Він вимагав від художників унікального почуття стилю та дотримання правил, які не дозволяли їм бути вільними

Досліджуючи естетичну діяльність, Кант визначав її як оптимальний функціональний стан суб'єкта, який виникає в результаті функціонування його пізнавальних здібностей без конкретної цілі пізнання. У своїй типології почуттів людини він виокремив почуття "піднесеного" та "прекрасного", кожному з яких дав характеристику.

До перспективних досліджень в контексті даної проблематики можна віднести аналіз художньої творчості людини та з'ясування функцій мистецтва у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко А. М. Автономна етика І. Канта та морально-правова проблематизація природи // Філософська думка. – 2008. – № 6. – С. 115-130. – Бібліогр. в підрядк. прим.
2. Кловацький В. Триєдність. Любов. Людина : парадигма абсолюту // Психолог. Сер. Шкільний світ. – 2011. – № 4(січ.). – С. 5-8. – Бібліогр. у кінці ст.
3. Козловські П. Argumentum ethico-oeconomicum: аргумент на користь існування Бога з позиції етичної економіки // Філософська думка. – 2008. – № 6. – С. 131-154. – Бібліогр. в підрядк. прим.

4. Смігунова О.Г. Естетика І. Канта: продуктивна уява і принцип доцільності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.08 "Естетика" / Смігунова О.Г. - К., 2007. - 16 с.

Арбачевська Анна Володимирівна,
студентка 2-го курсу,
гуманітарно-педагогічного факультету,
спеціальність "Соціальна робота"
Науковий керівник:
Притика Оксана Іванівна
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ВАЖЛИВІСТЬ ВЧЕННЯ І. КАНТА У СЬОГОДЕННІ: ВПЛИВ НА НАУКУ, КУЛЬТУРУ ТА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Іммануїла Канта називають основоположником німецької класичної філософії. Його праці поклали початок знаменної традиції в європейському духовному розвитку. Суть її полягає в тому, що кожен подальший крок уперед розглядається як переосмислення накопиченого теоретичного багатства, що дбайливо зберігається, але не перетворюється у фетиш. Ідеї Канта піддавались трансформаціям, але всеодно продовжують жити.

Іммануїл Кант народився 22 квітня 1724 року в родині лимаря. Він ріс на окраїні міста серед дрібного ремісничого і торгового люду. У родині він був четвертою дитиною і не відрізнявся особливо міцним здоров'ям. За порадою пастора Франца Альберта Шульца, що відвідував в числі своїх парафіян і родину Канта, восьмирічного Іммануїла віддали в "колегію Фрідріха", державну академію, директором якої був призначений сам Шульц. Тут майбутній філософ провів вісім років, навчаючись на латинському факультеті. У своїй філософії, І. Кант представляв людину, як приналежну водночас до двох світів – світу природи, а його причинністю, необхідністю та світу соціуму, з такими виявами, як свобода та мораль. Відомі кантівські питання: «Що я можу знати?» «Що я маю робити?» «На що я можу сподіватися?» є сходженням до проблеми людини – до питання «Що є людина?». Для Канта проблема людини – центр філософування, бо людина для себе своя остання ціль. Питання «Що є людина?», на переконання Канта, об'єднує всі головні філософські питання. Кант здійснив спробу викласти вчення про людину в систематичному вигляді. Антропологію він розділив на фізіологічну та прагматичну. Фізіологічна вивчає людину, як природу істоту, яка підкоряється природній необхідності, прагматична ж вивчає людину, як моральну істоту, що

вільно діє, намагаючись зрозуміти світ та власне себе. Фізіологічна антропологія вивчає, що з людини робить природа, а прагматична те, що вона має зробити з себе сама.

Однією з найважливіших філософських праць Канта є «Критика чистого розуму», в якій він висловив концепцію апіорних форм часу та простору, що суттєво вплинула на розвиток філософії та науки. Його поділ на явища та нуменали два поштовх для розвитку критичного мислення в науці. Кант ввів поняття апіорних форм часу та простору, що стали ключовими для розвитку математики та фізики. Наприклад, Ейнштейн визнавав вплив Канта на свої роздуми про простір і час у теорії відносності.

Своєю концепцією категоричного імперативу та деонтології він вніс великий внесок у моральну філософію, що визначило етичні принципи в багатьох аспектах сучасного життя. Його моральна філософія збагатила етичні аспекти наукової роботи, підкреслюючи важливість моральності в дослідженнях та експериментах.

Робота Канта "Критика судження" має велике значення для культури, оскільки вона вплинула на естетичні та теорії культури, зокрема на розвиток естетики та філософії мистецтва, допомагаючи розуміти природу краси та художнього вираження. Кант активно підтримував ідеї просвітництва, сприяючи поширенню знань, розумінню особисто свободи та критичному мисленню. У своїй праці «Метафізика моралі» Кант висловлював концепцію республіканізму та ідеї мирного співіснування між націями. Також немало роль відігравали його ідеї про недоторканність особи та універсальну мораль, які сприяли формуванню прав людини та ідеалів правової держави.

Вчення Іммануїла Канта виявило значний вплив на сучасний світ у багатьох сферах, включаючи науку, культуру та суспільний розвиток. Його концепції апіорних форм часу та простору, категоричного імперативу, а також ідеї просвітництва, моральності та політичного республіканізму відіграли важливу роль у формуванні сучасного світогляду та цінностей. Кантівська філософія стала основою для розвитку критичного мислення у науці, розуміння краси та художнього вираження у культурі, а також розвитку прав людини та ідеалів правової держави у суспільстві. Таким чином, вчення Іммануїла Канта продовжує впливати на різні аспекти нашого життя, надаючи основи для розвитку інтелектуальної, етичної та політичної культури.

Список використаних джерел

1. І. Кант. Критика чистого розуму - Сімферополь: «Реноме», 2003. – 464 с.
2. І. Кант. Критика практичного розуму/ Пер. з нім. Та приміт. І.Бурковського. – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.

3. І. Кант. Критика сили судження/ Пер. З нім. В. Терлецький - :Темпора, 2022. – 904с.

4. В. Денисенко. Кант Іммануїл // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.313

*Кулебякін Георгій Анатолійович,
Аспірант,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПОНЯТТЯ БОГА ТА ПОВ'ЯЗАННІ З НИМ СУПЕРЕЧНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ І. КАНТА

Поняття Бога у філософії Іммануїла Канта займає визначне місце, але навіть сьогодні розуміння Бога в рамках трансцендентального критичного ідеалізму викликає багато суперечностей і дискусій. Кант, розглядав Бога в різних площинах, зокрема з позицій теоретичного, чистого, та практичного розуму. Загалом природа релігійних поглядів Канта та його розуміння ідеї Бога, завжди постає предметом дослідницьких суперечок та дебатів. Часто релігійні погляди Канта розуміються як різкий перехід від раннього захисту онтологічного аргументу на користь існування Бога до принципового агностицизму. Можна згадати більш критичні трактування, що були втілені Шопенгауером у його «Über die Freiheit des menschlichen Willens» та у «Über die Grundlage der Moral», який критикував імперативну форму кантіанської етики і розглядав її як теологічну мораль і «замаскований Декалог Мойсея». Подібне розуміння ми знаходимо і у Ніцше, який стверджував в «Антихристі», що Кант мав «богословську кров» і він був просто витонченим апологетом традиційної християнської віри. Цим протиріччям та різним розумінням ми зобов'язанні в першу чергу тим, що погляд на природу Бога, у Канта відрізнявся в залежності від конкретної праці та розвитку його поглядів, і загалом Кант завжди поставав як еkleктичний філософ, тому в рамках його філософії ми маємо вкрай різні підходи та тлумачення ідеї вищого розуму.

Якщо не згадувати «докритичний» період, власне у "Критиці чистого розуму", Кант встановлює, що Бог, як об'єкт метафізичного знання (тобто знання позадосвідного), непізнаваний через чистий розум. Він заперечує, що раціональні аргументи можуть виявити або спростувати існування Бога у онтологічному сенсі. Таким чином, Кант стверджує, що Бог залишається поза межами об'єктивного

наукового аналізу світу і таким чином стає лише об'єктом віри. Власне у секції «Критики чистого розуму», під назвою «Про неможливість онтологічного доказу буття Бога», Кант пише – «За всіх часів вели мову про абсолютно необхідну сутність, і зусилля докладали не стільки до того, щоб збагнути, чи можна бодай мислити собі таку річ і яким чином, скільки до того, щоб довести її існування». «Поняття найвищої сутності є з багатьох поглядів вельми корисна ідея; але власне тому, що вона є тільки ідея, вона зовсім непридатна для того, аби лише з її допомогою розширювати наше знання стосовно того, що існує». [1. С. 348-351]. Таким чином, в рамках «Критики чистого розуму», Кант стверджує, що будь-які спроби апріорного доведення існування Бога є недостатніми і непереконливими, адже апріорні аргументи не можуть дати нам достатніх підстав для визнання існування Бога, оскільки Бог як об'єкт метафізичного пізнання лежить за межами можливостей чистого розуму. В тому числі він вказує на те, що спроби розширення наших знань про світ, з огляду на ідею Бога, є помилковими і невиправданими.

Але вже у «Основах метафізики моральності» і "Критиці практичного розуму", Кант вводить Бога як необхідну умову для існування морального закону. Він стверджує, що моральність передбачає існування Бога як вищої ідеї та сили, яка стає моральним ідеалом та арбітром. Загалом за Кантом Ідеї Бога, волі, або безсмертя, все ще недовідні теоретично, є, однак, постулатами «практичного розуму», необхідною передумовою моральності. Як умови застосування категоричного імперативу у світі явищ Кант висуває три основні постулати практичного розуму. Перший постулат передбачає повну автономію волі людини (свободу її волі – «Willensfreiheit»). Визнаючи, що без надії на щастя (або «Eu zên» за Арістотелем – блага, щасливе життя) у людей не вистачило б душевних сил виконувати свій обов'язок всупереч внутрішнім та зовнішнім перешкодам, Кант висуває другий постулат: «Має існувати безсмертя душі людини». І оскільки для першого і другого постулатів потрібен гарант, а ним може бути лише Бог, отже, він має існувати – власне таким і є третій постулат практичного розуму.

Дійсно, при такому порівнянні ми бачимо у «Критиці чистого розуму» раціональну, послідовну та виразну критику всіх теологічних доказів існування бога, при тому, що починаючи з «Основ метафізики моральності», до «Критики здатності судження» Кант буквально вводить ідею Бога як ідею розуму, яка служить прикладом моральної справедливості. Він є символом моральних цінностей виражаючи абсолютну сутність добра і по суті стає гарантом та ідеалом морального закону. У цьому також часто вбачається явне протиріччя, адже ми бачимо двояке ставлення до поняття Бога в рамках філософії Канта, яке може здатися парадоксальним. Пояснити це можна тим, що у "Критиці чистого розуму" Кант критикує докази існування Бога, оскільки він розглядає раціональні доводи як недостатні для збереження віри. Він переконаний, що раціональний аналіз і

здібності чистого розуму можуть бути застосовані до пізнання фізичного світу, але не можуть досягти сутності ідеї Бога. Таким чином, він вважає, що теологічні докази є непереконливими, оскільки вони базуються на обмеженому суб'єктивному розумінні та досвіді. (Адже і досвід, після критики Юма, для Канта, також не є вичерпним та надійним джерелом пізнання). Тому у "Основах метафізики моральності" та "Критиці здатності судження" Кант розглядає Бога як ідею, яка служить прикладом моральної справедливості. В цьому контексті Бог розглядається як необхідна умова самої можливості моральності, яка встановлює моральні закони і саме тому ідея Бога прямо виходить із категоричного імперативу. І тому Кант не пише, що Бог беззаперечно існує, він пише, що Бог повинен існувати. На мою думку при такому розумінні ця двоякість і протилежність у розумінні ідеї Бога у філософії Канта, хоча і не зникає повністю але частково нівелюється.

Отже, хоча Кант критикує теологічні докази існування Бога він використовує поняття Бога як ідеальної ідеї розуму в своїх пізніших працях, де вона виступає як основа і вінець для всієї його моральної філософії. Тим не менш, до розуміння Бога у Канта, можна підходити з різних сторін з огляду на різноманітність та еkleктичність філософії трансцендентального критичного ідеалізму, і на мою думку це питання є важливим у розумінні ідей Канта та особливо етичної сторони його філософії.

Список використаних джерел.

1. Иммануил Кант. Критика чистого разума. Переклад з німецької Ігоря Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с. ISBN 966-7305-32-5. С. 348-351.

*Рахманіна Аліна Сергіївна,
аспірант,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний, Національний університет
біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ КАНТА – ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ STEM-ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, філософія і наука - дві сфери, які здавна взаємодіяли між собою, хоча і здавалося б, працюють на різних рівнях пізнання. Проте в історії розвитку сучасної STEM-освіти, філософія відіграла невід'ємну роль, а один з найбільш впливових філософів у цьому контексті -

Іммануїл Кант. Його ідеї про природу пізнання, мораль і свободу стали не лише основою для формування філософських концепцій, а й знайшли своє застосування в розвитку сучасних STEM-дисциплін [1].

Аналізуючи праці науковців, слід зазначити, що Кант ввів нову епоху у філософії, розглядаючи не лише суть пізнання, але і ті етичні та моральні аспекти, які зумовлюють наш спосіб сприйняття світу. Його категоричний імператив, що заповідає діяти лише за таким правилом, яке можна застосувати як загальний принцип, зберігаючи при цьому гідність кожної людини, справив величезний вплив на формування моральних цінностей у суспільстві [2, 3].

Відтак, згідно з твердженнями дослідників, у контексті STEM-освіти, принципи Канта виявилися доречними, зокрема у розвитку етичних стандартів у дослідницькій діяльності, де питання про відповідальність та моральність стають особливо актуальними [4]. Крім того, його концепція апріорного знання сприяла формуванню методів дослідження, які базуються на логіці та раціональному мисленні, що є основою для будь-якої наукової діяльності [5, 6].

Таким чином, розуміння філософських поглядів Канта дозволяє краще усвідомити зв'язок між науковими дисциплінами та гуманітарними науками, а також підкреслити важливість етичних та моральних аспектів у розвитку сучасної STEM-освіти [7, 8].

Філософські погляди Іммануїла Канта мають величезний вплив на розвиток сучасної STEM-освіти, нагадуючи нам про необхідність поєднання раціонального мислення з етичними принципами. Його ідеї про природу пізнання та моральність допомагають створювати етичні стандарти та розвивати методи дослідження, що відповідають вимогам сучасної науки [9, 10]. Тому вивчення філософії Канта має важливе значення не лише для розуміння сутності людського сприйняття, але й для подальшого прогресу у STEM-галузях, сприяючи створенню більш етичного та раціонального суспільства.

Список використаних джерел

1) Біда О.А., Шевченко О., Кучай О.В. Інноваційні технології у фізичному вихованні і спорті// Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 3(62). Том 2, жовтень 2018. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2018. – С. 19-23. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-62-2018-2-5.pdf>

2) Stratan-Artyshkova, T., Kozak, Kh., Syrotina, O., Lisnevskaya, N., Sichkar, S., Pertsov, O., & Kuchai, O. (2022). Formation of New Approaches to the Use of Information Technology and Search For Innovative Methods of Training Specialists within the Pan-European Educational Space. *International Journal of Computer Science*

and Network Security, 22(8), 97-104. DOI:
<https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.13>

3) Кучай, О., & Дем'янюк, А. (2021). Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії : історія та педагогіка, 2, 77-85. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45452/1/2-2021-77-85.pdf>

4) Plakhotnik, O., Zlatnikov, V., Strazhnikova, I., Bidyuk, N., Shkodyn, A., & Kuchai, O. (2023). Use of information technologies for quality training of future specialists. Amazonia Investiga, 12(65), 49-58. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.5>

5) Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovky, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. (2022). Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine. International Journal of Computer Science and Network Security, 22(12), 146-152. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.12.19>

6) Рацул О. А., Завітренко Д. Г. Кучай О.В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку // Science and Education. – 10`2017/CLXIII. – 2017. – р. 34-40. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>

7) Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 13(4), 91-112. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/472>

8) Кучай О.В. Хмарні технології як провідний інструмент інформатизації вищої освіти // Вісник Черкаського Університету. – 2017. – № 7. – Серія: Педагогічні науки. – С. 47-51.

9) Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. International Journal of Computer Science and Network Security, 22(9), 447-454. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.58>

10) Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. International Journal of Computer Science and Network Security, 22(3), 760-768. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.100>

Халюк Марія Вікторівна,

студентка 2 курсу, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,

Науковий керівник:

Гольцов Андрій Геннадійович,

д. п. н., проф.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

ІДЕЇ І. КАНТА В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Актуальність цієї теми полягає в кризі міжнародної безпеки, яку спостерігаємо внаслідок російсько-української війни та низки інших активізованих конфліктів. Після кожної з світових воєн людство усе більше тяжіло до пацифістських, гуманістичних ідей та шукало способи створення системи міжнародної безпеки саме на їх основі. І безумовно, ідеї І. Канта значним чином вплинули на акторів кожного етапу її створення.

Відомо, що пацифістські ідеї квінтесенційно оформилися ще в ранньому християнстві, із впливом античної філософії. Однак з поширенням цієї релігії, становленням як світової, виникає питомий авраамічний релігійний концепт «священної війни». Тобто, середньовічна Європа так і не змогла вибудувати міжнародну систему на принципах раннього християнства. Проте поряд із «відступниками»-протестантами, що вболівали за відродження та адаптацію ранньохристиянських цінностей, нехлясичні теологи, науковці, філософи, Відродження та Просвітництва, до яких належить і Кант, значно вплинули на підхід до миру та започаткували створення його принципів на пацифістських засадах та принципі самовизначення нації.

І. Кант описував певну «державу народів» або «федерацію вільних держав» як союз незалежних правових держав, функція якого гарантувати мир, зберігати незалежність кожної [1, с. 11]. Звісно, трактувати ці терміни буквально, як єдине державне централізоване утворення було б модернізацією історії, некоректно. Проте логічно зіставити таку «державу народів» з Лігою Націй, а згодом ООН, метою якої відповідно до п. 1 ст. 1 Статуту ООН є підтримання міжнародний мир та безпеки, з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або

ситуацій, що можуть призвести до порушення миру [2, с. 5]. Саме Статутом ООН ми послуговуватимемося для зіставлення надалі.

Важливими для Канта поруч із світовою єдністю (втіленням якої є зараз ООН) були й принципи суверенітету держав, рівності та самовизначення народів. У п. 2 ст. 1 Статуту йдеться, що метою також є розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру [2, с. 5].

Філософ, також, обґрунтовував важливість принципів територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи держав, недоторканності їхніх кордонів. Відповідно до п. 4 ст. 2 Статуту усі Члени Організації Об'єднаних Націй зобов'язані утримуватися в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй [2, с. 8-9].

Можна також навести Резолюцію 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року. У ній представлено визначення агресії. А також відповідно до п. 1 ст. 5 зазначеної Резолюції ніякі міркування будь-якого характеру, чи-то політичного, економічного, воєнного чи іншого характеру, не можуть слугувати виправданням агресії.

I. Кант дотримувався поділу війн на справедливі та несправедливі. Першими називав війни задля захисту держави чи самовизначення народу, другими – агресивні, загарбницькі, грабіжницькі та руйнівні. У п. 2 ст. 5 Резолюції стверджується, що агресивна війна є злочином проти міжнародного права, а агресія тягне за собою міжнародну відповідальність; відповідно до п. 3 ст. 5 ніяке територіальне надбання чи особлива вигода не є і не можуть бути визнані законними [3]. Щодо руйнувань, у міжнародному гуманітарному праві, що ґрунтується наявності збройного конфлікту є об'єкти, що перебувають під спеціальних захистом: культурні цінності, об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, споруди та конструкції, що містять небезпечні сили, природне середовище. Атаки на цивільну інфраструктуру є воєнним злочином.

Отже, дійсно, доволі багато характерних рис ідеального міжнародного права в уявленні I. Канта стали нормами сучасного, національні держави стали підписантами відповідних угод. Однак доки не створено механізму притягнення до відповідальності за порушення міжнародного права, можливо, органу примусу, багато цих норм, на превеликий жаль, залишатимуться номінативними. Тому це має стати основною задачею всього цивілізованого світу.

Список використаних джерел

1. В. І. Гусев. І. Кант: Філософське обґрунтування ідей миру. Наукові записки НаУКМА: філософія та релігієзнавство. – К., Т. 18. – С. 8 – 16.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]: від 26 червня 1945 р. - Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

3. United Nations General Assembly A/RES/3314 (XXIX). Definition of Aggression: 14 December 1974 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://en.wikisource.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_3314

*Левченко Леонід Костянтинович,
студент 4 курсу, групи СПГ2001*

ННІ Лісового та Садово-паркового господарства

Науковий керівник:

Лаута Олена Дмитрівна

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

ЕСТЕТИКА І. КАНТА У СЬОГОДЕННІ: ВПЛИВ НА КУЛЬТУРУ

Естетика Іммануїла Канта, видатного німецького філософа XVIII століття, є однією з найвпливовіших та найбільш обговорюваних галузей його філософського доробку. Ця галузь філософії стала ключовим напрямком у розумінні краси, естетичного досвіду та мистецтва. Вплив І. Канта на сучасну культуру, зокрема на сучасне розуміння краси та естетики, залишається помітним і актуальним.

Для Канта предмет естетики – це, насамперед, прекрасне у мистецтві, критичний аналіз естетичних явищ і міркувань. Так у Канта термін «естетичне» використовується у значенні «чуттєве», але ці поняття не зводяться в нього одне до одного [3, с.211].

По-перше, Кант розрізняє емпіричні відчуття (чуттєве сприйняття, відчуття) та естетичні почуття. По-друге, поняття «естетичного» у Канта володіє, на відміну від першого, предикатами всезагальності та необхідності. Проте в цих різних значеннях чуттєвого є й спільний момент, так що не випадково вони мають спільну назву: і емпірична чуттєвість, і естетичні почуття являють собою деякі модифікації стану суб'єкта.

Вплив естетики І. Канта на культуру сьогодні виявляється у розумінні взаємозв'язку між розумом, чуттєвістю та мистецтвом, що допомагає сучасним художникам і критикам розуміти сутність мистецтва.

В області образотворчих мистецтв Кант на перше місце ставив живопис. Підставою для цієї оцінки Кант вважав, по-перше, те, що він бачив у ній мистецтво малюнка, а це мистецтво є, по Канту, основа всіх інших образотворчих мистецтв. По-друге, і це головне, живопис, на думку Канта, набагато далі проникає в область ідей (*weil sie weit mehr in die Region der Ideen eindringen ... kann*) і – відповідно цьому – може розширити поле споглядання (*das Feld der Anschauung*) більше, ніж це можливо для всіх інших мистецтв.

Мистецтво слова, яке включає поезію, за Кантом сприяє розвитку інтелектуальних здібностей людини та тренує розум за допомогою яскравих засобів виразності. Сучасні митці, дизайнери та архітектори інтерпретують ідеї Канта про красу в своїх творах. Вони експериментують з принципами гармонії, безпосередністю сприйняття та універсальністю, надаючи їм нові інтерпретації в контексті сучасного світу.

Образотворче мистецтво, зокрема живопис, розглядається І. Кантом як засіб вираження почуттєвої істини, що надає можливість твору продовжувати бути мистецтвом [3, с.218]. Сучасні художники та дизайнери використовують ці концепції для створення творів, які відображають гармонію і красу.

Мистецтво витонченої гри почуттів, таке як музика, гармонізує особистість та сприяє пошуку балансу між розумом і почуттями. Кант підкреслює важливість моральних цілей у мистецтві, які надають цілком самостійні насолоди і запобігають деградації мистецтва до розваги, яка може призвести до невдоволення душі.

Естетика І. Канта надалі впливає на сучасну культуру через його розрізнення між вільною та привнесеною красою, що відображається у сприйнятті та оцінці мистецтва.

Думку про те, що смак – «це не більше як регулятивна здатність судження про форму при з'єднанні різноманітного в уяві» Кант розвинув не тільки в «Критиці здатності судження», а й у своїй «Антропології» [1, с.275]. Навпаки, дух – це продуктивна здатність розуму апіорі давати зразок для цієї форми уяви. Дух приходить в мистецтво, щоб «створювати ідеї», смак, щоб «обмежувати їх заради форми, відповідної законам продуктивної уяви, і таким чином створювати спочатку (не наслідуючи)» [2, с.15].

Отже, естетика Іммануїла Канта продовжує впливати на сучасну культуру, збагачуючи її розуміння краси та естетичного досвіду. Його ідеї про об'єктивність та суб'єктивність, гармонію сприйняття та універсальність краси залишаються актуальними і надихають сучасних митців та творців до нових творчих висловлювань.

Література

1. Кант І. Антропологія з прагматичної точки зору. Львів: Аверс, 2007. С. 275-346.

2. Кант І. Критика естетичної здатності судження. Львів: Аверс, 2007. С. 15
3. Кант І. Спостереження над чуттям прекрасного і піднесеного. Львів: Аверс, 2007. С.211-274.

*Шушляк Ангеліна Михайлівна,
студентка I курсу,
спеціальність «Менеджмент»,
факультет аграрного менеджменту,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ЕТИКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ І. КАНТА: ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПРАВОВУ СИСТЕМУ

Засновником німецької класичної філософії є Іммануїл Кант — філософ, якого за силою духу і впливу на подальший розвиток філософської думки часто порівнюють з Платоном. Філософія Канта — перехідна ланка між раціоналізмом Просвітництва і романтично забарвленою філософією ХІХ ст. Кант, як і просвітники, пройнятий ідеєю розуму, здатного продукувати абсолютні вічні істини. Але він переосмислює цю ідею: розум трактує не як механічне відображення дійсності (емпірики) чи як послідовне методологічне розгортання вроджених ідей (раціоналісти), а як творця, конструктора дійсності (об'єкта) і знання про неї. На цій основі Кант долає суперечність емпіризму та раціоналізму, що було першим його внеском у розвиток філософської думки. Другий внесок полягає в тому, що Кант теоретично обґрунтував автономію волі людини, невіддільність моральності зовнішнім чинникам, завдяки чому сфера людської діяльності (культура) була винесена за межі природної детермінації. Після Канта культуру розглядали за межами природи, не прив'язуючи її до природних закономірностей. Природа і культура постають для філософії як дві рівнозначні та незводимі одна до одної сфери. [1]

Етика є однією з найдавніших філософських дисциплін, об'єктом вивчення якої служать мораль, моральність. Кант поставив цілий ряд критичних проблем, пов'язаних з визначенням поняття моральності. Одна з заслуг Канта полягає в тому, що він відділив питання про існування Бога, душі, свободи — питання теоретичної свідомості — від питання практичної свідомості: що я повинен робити? Вивчення етики Канта продовжує розвиватися з 20-х років. Існує багато різноманітних оцінок етики Канта. З точки зору метафізики, найбільш цінними є ідеї Канта про свободу

і про автономію етики. Сучасні дослідження кантівської етики є спробою дати нові засоби її переосмислення і нові підходи реконструкції критичної етики. Критична етика Канта своїм вхідним пунктом має усвідомлення практики, в якій втілюється розумна поведінка людини. Подібно тому як теоретична філософія з'ясовує питання про можливість істини і наукового знання, вся практична філософія присвячена людській практиці, причому розгляд співвідношення дійсної свободи і морального закону є однією з істотних проблем осмислення кантівської практичної філософії. По Канту, єдність критичної філософії з кантівською філософією моралі слід шукати в фундаментальному положенні людини в світі і в розумінні єдності. Справді, моральна поведінка вимагає не тільки усвідомлення повинності, але й практичного виконання боргу. Зв'язок етики Канта з його теоретичною філософією, генеза його етичних ідей, становлення його думки в рамках вчення про свободу і етиці, повинність (центральна категорія його моралі) - ці проблеми знаходяться в центрі уваги при вивченні його етичної концепції. [2]

Іммануїл Кант ввів в етику таке поняття як категоричний імператив, який позначає загальнообов'язковий моральний закон.. Дотримуватись даного імперативу потрібно не стільки заради досягнення певних цілей, а для закону як такого. Він обґрунтовує необхідність індивіда вести себе так, як веде себе узагальнений свідомий представник людства. Категоричний імператив виступає в етиці Канта, як найвища властивість розуму, вміння людини вести себе так, щоб стати прикладом моральної поведінки для інших індивідів. Об'єктом вивчення етики Канта лежить мораль та моральність, як основні наріжні поняття даної філософії. Ним був обґрунтований загальнолюдський характер моралі, домінування суспільного над особистим.

В центрі філософії Канта стоять проблеми теорії пізнання. Основне, чим відрізняється підхід Канта до вирішення цих проблем, порівнюючи з попередніми представниками різних філософських систем, полягає в тому, що він здійснив перехід від метафізики субстанції до теорії суб'єкта. Головне, за Кантом, не вивчення речей самих по собі, а дослідження самої пізнавальної діяльності людини. Перш ніж пізнавати світ, вважає Кант, потрібно пізнати своє пізнання, встановити його межі і можливості. Це був великий поворот філософії до людини. Кант вважає, що людський розум пізнає не «речі в собі», а явища речей, результат їхньої дії на органи чуття людини. «Речі в собі» стають явищем завдяки апріорним формам споглядання (простір-час) та апріорним формам мислення /якість, кількість, причинність, реальність та ін. (тобто таким формам які мають позадосвідне походження). Наступна сходинка пізнання — це розум, який, за Кантом, завершує мислення і при цьому, не створюючи нічого нового він заплутується у невирішених протиріччях — в т. з. «антиноміях» чистого розуму. Кант вважає, що таких антиномій чотири, але вирішити їх неможливо, оскільки кожна з тез, що складають

антиномії, можна однаково логічно довести або спростувати. У своєму вченні про антиномії людського розуму Кант упритул підійшов до розробки діалектичної логіки, де протиріччя виступають як необхідна умова розвитку знання. Уважне вивчення підручників, додаткової літератури повинно підвести студента до розуміння того, що в філософії Канта чудернацьким способом поєднані матеріалізм /визнання об'єктивного існування «речей в собі»/ та ідеалізм /твердження про апріорні форми споглядання і розсудку/ з агностицизмом /заперечення пізнання об'єктивної дійсності/. Це своєрідний компроміс між матеріалізмом та ідеалізмом. Дуже глибокі думки висловлює Кант і в інших сферах, зокрема в галузі етики. Він багато пише про людину як частину природи, про людину як кінцеву мету пізнання, а не як засіб для будь-яких цілей, тобто визнає самоцінність людини. Кант ставив питання про співвідношення понять людина і особистість. Відомий Кант і як творець вчення про надісторичну, незалежну від умов життя, загальну для всіх людей мораль. Він створив вчення про так званий категоричний імператив (закон, повеління), що існує в свідомості людей, як Вічний ідеал поведінки. Наявність такого імперативу надає людині свободу і, разом з тим, в сукупності створює всезагальний моральний закон для суспільства. [3]

Висновок: етико-правові ідеї Канта продовжують мати значний вплив на сучасне суспільство та правову систему. Кантівська концепція категоричного імперативу ідеально вписується в сучасні етичні та правові дискусії, спонукаючи до постійного пошуку принципів, що лежать в основі моральних та правових рішень. Його вплив виявляється не лише в теоретичних дослідженнях, а й у практичній реалізації правових норм та заходів, спрямованих на захист прав людини та забезпечення справедливості.

Отже, етико-правові ідеї Канта залишаються актуальними і важливими для формування етичної свідомості, розвитку правової системи та забезпечення гармонії в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Етико-правові ідеї І.Канта. *Освіта та самоосвіта*.
URL: <https://referatss.com.ua/work/etiko-pravovi-idei-i-kanta/> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Етична концепція моральності за І. Кантом. Реферат. *Освіта.UA*.
URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13311/> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Етико-правові ідеї І.Канта. *referat-ok.com.ua* » Для тих хто прагне знань!.
URL: <http://referat-ok.com.ua/work/etiko-pravovi-idei-i-kanta/> (дата звернення: 18.04.2024).

*Матвієнко Юлія Анатоліївна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

РОЛЬ ІММАНУЇЛА КАНТА У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ КРІЗ ПРИЗМУ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДІВ

Нині, кантівська філософія служить основою для багатьох сучасних освітніх теорій. Концепція І. Канта впливає на розвиток освітнього процесу сьогодення. Кантівські погляди на пізнання сприяють розвитку наукового методу, а його принципи критичного мислення важливі для розвитку наукового дослідження.

Вчення Іммануїла Канта відіграють вагомую роль у формування сучасної філософії та методології наук, зокрема освітніх наук. Відтак, його праці сприяли розвитку ідеї гуманітарних наук. Це дало поштовх для формування сучасних інноваційних освітніх теорій. Його праці сприяють розвитку філософії освіти та методів викладання. Філософія І. Канта впливає на розвиток наукових досліджень, що у сьогоденні є ключовим поняттям для розвитку освітніх інновацій. Його ідеї важливі для розвитку соціальних інновацій та змін у суспільстві.

І. Кант, у своїх вченнях, розвивав ідеї щодо морального виховання, що знаходить відображення у сучасній системі освіти. Його категоричний імператив, що вимагає діяти відповідно до загальних моральних принципів, знайшов своє застосування у сучасній інноваційній освіті через акцент на розвиток особистісних якостей, таких як відповідальність, етичність та соціальна свідомість [1].

Кантівська концепція свободи впливає на розвиток активності та відкритості особистості, що перегукується із сучасними інноваційними освітніми підходами, які передбачають всебічний розвиток особистості із урахуванням індивідуальних особливостей кожного [2].

Детальне вивчення праць І. Канта, стимулює до обговорення ролі та значення цілісності особистості сучасному світі. Кантівська філософія допомагає розуміти сутність та значення особистісної ідентичності. Його ідеї щодо формування цілісної особистості, здатної самостійно думати і вчиняти, знайшли своє втілення у сучасних методиках освіти, таких як диференційоване навчання та індивідуалізований підхід до кожного [3].

Ідеї про розуміння справедливості та моралі універсальні та залишаються актуальними в сучасному світі. Кантівська концепція людської гідності має

важливе значення для сучасного розуміння свобод людини, у контексті сучасної освіти.

Таким чином, вчення І. Канта про пізнання, етику та педагогіку мають значний вплив на розвиток сучасних освітніх інновацій, сприяючи формуванню цілісної та самостійно мислячої особистості, здатної активно впливати на світ навколо.

Список використаних джерел

1. Rakhmanina, A., Pinchuk, I., Vyshnyk, O., Tryfonova, O., Kouycheva, T., Sydorko, V., & Iliencko, O. (2022). The Usage of Robotics as an Element of STEM Education in the Educational Process. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(5), 645-651. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.5.90>
2. Рахманіна, А. С. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технологій. *Матеріали конференцій МЦНД*, 32-33.
3. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(3), 760-768. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.100>

*Торохтій Ірина Олександрівна,
студентка 2 курсу факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ВАЖЛИВІСТЬ ВЧЕННЯ І. КАНТА У СЬОГОДЕННІ ВПЛИВ: ВПЛИВ НА НАУКУ, КУЛЬТУРУ ТА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Знайомство з філософією І. Канта взагалі можна визнати не тільки гарним початком вивчення філософії, але і неабиякою школою для розвитку самостійного мислення. Фактично всі різновиди сучасної філософії, так чи інакше, мають першоджерелом вчення І. Канта, його ідеї піддалися осучасненню, змінам, але продовжують жити.

Канта прийнято називати основоположником німецької класичної філософії. Дійсно, майже усі види класичного і сучасного філософствування, у тій чи іншій мірі, звертаються до творчості цього мислителя. Його праці поклали початок знаменної традиції в європейському духовному розвитку. Суть її полягає в тому,

що кожен подальший крок уперед розглядається як переосмислення накопиченого теоретичного багатства, що дбайливо зберігається, але не перетворюється у фетиш.

Ідеї Канта піддалися трансформації, але продовжують жити. Особливо актуальні вони на даному етапі розвитку людського суспільства - у період гуманізації всіх галузей знання, у тому числі і філософії.

Канта порівнюють із Сократом, тому що філософія його людяна. Сократ уперше звів філософію з небес, затвердив на землі, відвернувся від космосу і зайнявся людиною. Для Канта проблема людини стоїть на першому місці, він не забуває і про весь світ, але головне для нього людина. Кант міркував про закони буття і свідомості з однією тільки метою: щоб людина стала людяніше. Щоб не заважали її свідомості утопії й ілюзії.

Читати і розуміти Канта важко, але зрозуміла думка радує і возвишає. У Канта серйозність викладу завжди пов'язана з труднощами проблеми, з тим, що найчастіше йому першому довелося до цієї проблеми доторкнутися.

*Філатов Олексій Олексійович,
студент 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

РОЛЬ ПОГЛЯДІВ КАНТА У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У сьогоденні, вчення Іммануїла Канта відіграють вирішальну роль у формуванні всіх аспектів сучасного світу, розширюючи горизонти науки, освіти культури, моралі, етики, соціальної справедливості, політики, економіки, технологій, екології, міжнародних відносин, релігії, педагогіки, права та багатьох інших сфер життя.

У сучасному освітньому просторі, науковий вплив Канта проявляється в його внеску у розвиток вчень про критичний розум та методологічні принципи, які стали основою для наукового методу, відкривши нові можливості для дослідження найскладніших проблем сучасності. Крім того, ідеї Канта про естетику, гармонію, красу та символіку вплинули на розвиток мистецтва, літератури, музики, театру, кіно, архітектури, дизайну, моди та інших форм культурної виразності [1]. Його вплив можна побачити в різноманітних культурних рухах, стилях та напрямках, що виникли під впливом його філософських ідеалів.

Відтак, принципи Канта про категоричний імператив, добродієність, універсальність моральних норм та поняття прав людини стали основою для формування правових систем, етичних кодексів, корпоративної культури, громадянської відповідальності та соціальної справедливості у суспільстві [2].

Вплив досліджень та філософських учень Канта, на формування сучасного освітнього простору, протягом століть сприяв розвитку демократії, громадянських прав, глобальної дипломатії, міжнародного права, прав людини та глобальних ініціатив з мирного врегулювання конфліктів, що впливає на формування сучасної освітньої галузі [3].

Також, у сучасній освітній структурі відчутний вплив Канта у сферах освіти, дослідження та інновацій, де його ідеї про критичне мислення, самоосвіту та сталість знань стають основою для формування освітніх програм, наукових досліджень та технологічних інновацій.

Отже, вчення Іммануїла Канта є не просто філософською концепцією, але і глобальною системою ідей, що визначає сучасний світовий порядок, культурні цінності, освітні стандарти, соціальні відносини, інноваційні освітні структури та сучасну систему освіти.

Список використаних джерел

1. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(9), 447-454. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.58>
2. Рахманіна, А. С. (2021). STEM-технології у початкових класах. *VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної»*. 60-61
3. Рацул О. А., Завігренко Д. Г. Кучай О.В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку // *Science and Education*. – 10`2017/CLXIII. – 2017. – р. 34-40. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>

Чемер Софія Павлівна,
*Студентка спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»*
Гольцов Андрій Геннадійович,
д. політ. н.,
Національний університет
біоресурсів і природокористування

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБГУНТУВАННЯ ІДЕЇ МИРУ ЗА І.КАНТОМ: ПЕРЕГЛЯД У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Іммануїл Кант, визначний німецький філософ епохи Просвітництва, присвятив значну частину своїх праць розробці філософії миру. Його ідеї, сформульовані понад два століття тому, залишаються актуальними й досі, пропонуючи цінні орієнтири для подолання конфліктів та досягнення міжнародної стабільності. Розглянемо детальніше ключові аспекти кантівської філософії миру та їхню інтерпретацію в контексті сучасних глобальних викликів. .

Космополітизм: Єдине людство, спільна відповідальність: Класична ідея: Кант виступав за космополітизм – визнання того, що всі люди, незалежно від національності, культури чи релігії, є членами єдиного людського роду. Він закликав до створення всесвітнього громадянства, де люди живуть у мирі та співпрацюють заради спільного блага. Нашу еру глобалізації та міграції кантівський космополітизм набуває нового значення. Спільні проблеми, такі як зміна клімату та пандемії, вимагають узгодшених дій на міжнародному рівні. Однак зростання культурної різноманітності також може створювати нові виклики для мирного співіснування. Необхідно знайти баланс між збереженням культурної самобутності та визнанням універсальних цінностей, що об'єднують людство.

Міжнародне право: Закони для миру. Кант вірив, що для забезпечення миру необхідна система міжнародного права, заснована на принципах справедливості та взаємної поваги. Він пропонував створити "Лігу націй" як міжнародний орган, який би вирішував конфлікти між державами мирним шляхом, на основі чітко визначених правил. З часів Канта система міжнародного права значно еволюціонувала. Створення Організації Об'єднаних Націй (ООН) стало важливим кроком, проте ООН часто стикається з труднощами у забезпеченні дотримання міжнародного права, особливо щодо країн з потужним військовим потенціалом. Ефективність міжнародного права залежить від здатності держав домовлятися, робити компроміси та підтримувати авторитет міжнародних інституцій.

Республіканська форма правління: Менше влади – менше війн?

Кант вважав, що республіки, де влада належить народу, менш схильні до ведення загарбницьких війн, ніж монархії. Він критикував абсолютних монархів, які часто прагнули розширити свої території за рахунок інших держав, жертвуючи при цьому добробутом своїх підданих. Історія демонструє, що республіки також можуть вести війни, іноді навіть агресивні. З іншого боку, деякі авторитарні режими можуть бути більш відкритими до дипломатії та співпраці, ніж демократії. Форма правління не єдина визначальна причина виникнення війн. Важливу роль відіграють політичні амбіції лідерів, економічні інтереси та націоналістичні

настрої. Моральний прогрес: Виховання миру. Кант вірив у можливість морального прогресу людства. Він вважав, що за допомогою освіти та виховання можна подолати схильність людей до насильства та розвинути культуру миру, де конфлікти вирішуються (Kant, Immanuel, p. 98).

У сучасному світі освіта відіграє ключову роль у вихованні толерантності, поваги до різноманітності та розуміння принципів ненасильницького вирішення конфліктів. Однак релігійні та культурні відмінності можуть ускладнювати формування спільних моральних норм. Необхідно розвивати міжкультурний діалог та критичне мислення, щоб сприяти мирному співіснуванню та запобігати виникненню конфліктів на ґрунті релігійних або культурних розбіжностей. Індивідуальна відповідальність: Кожен – будівничий миру. Хоча Кант зосереджувався на державних інституціях та міжнародному праві, його філософія також підкреслює важливість індивідуальної відповідальності за мир. Він закликав людей керуватися розумом та моральними принципами у своїх діях та рішеннях.

У глобалізованому світі кожна людина має певні важелі впливу. Обираючи товари, підтримуючи певні організації чи просто поширюючи інформацію, люди можуть сприяти мирному розвитку або, навпаки, підтримувати структури, що породжують конфлікти. Індивідуальна відповідальність полягає у свідомому виборі на користь миру, справедливості та толерантності (Michael J. Glennon and Michael W. Reisman, p. 458).

Іммануїл Кант запропонував потужну філософію миру, яка, хоча й була сформульована понад 200 років тому, залишається актуальною в контексті сучасних глобальних викликів. Його ідеї космополітизму, міжнародного права, республіканської форми правління та морального прогресу потребують переосмислення та адаптації до реалій XXI століття. Розвиток міжнародного співробітництва, зміцнення інституцій міжнародного права, виховання культури миру та усвідомлення індивідуальної відповідальності – ці принципи залишаються ключовими для подолання конфліктів та побудови безпечного та справедливого світу.

Список використаних джерел:

1. Kant, Immanuel. *Perpetual Peace: A Project of Philosophy*. Translated from German by J. B. Carnahan. Indianapolis: Hackett Publishing, 1984. 128 p.
2. *Global Challenges and the Future of International Law*. Edited by Michael J. Glennon and Michael W. Reisman. New York: Oxford University Press, 2010. 544 p.

*Козін Максим Миколайович,
студент 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ПРОВІДНІ ІДЕЇ ІММАНУЇЛА КАНТА

Сьогодні актуальними є конкретні ідеї постаті І. Канта та на їх основі проаналізувати важливість вчення Іммануїла Канта у сьогоденні. За словами самого Канта, батьки його були людьми зразкової честі, моральної благопристойності і порядності. Саме батьки дали майбутньому філософу морально-етичне підґрунтя, завдяки якому, в майбутньому Кант зробить справжній прорив у світовій філософії. За деякими свідченнями, він був дуже пунктуальною людиною і жив розміреним життям. І справді, ця риса характеру очевидно проявляється у його працях. На мою думку, несправедливо недооціненим залишається здобуток Канта у сфері природничо-наукового знання. Це достатньо вагомих аргумент для того, щоб дослідити вплив ідей Канта на розвиток сучасної наукової парадигми, особливо у сфері функціонування фундаментальних наукових понять, які потребують як теоретичного, так і емпіричного підтвердження. Зважаючи на попередню тезу про те, що Кант був дуже розміреною людиною, ми бачимо, що систематичний підхід до досліджень вимальовується вже у його перших спробах осмислення “зоряного неба над головою”. Він був захоплений працями Ньютона, проте це не завадило йому внести деякі корективи у розуміння світобудови, яка була усталеною у XVIII ст..

Кант також припускає два стани природи: хаос і космос, які є одними з основних понять його космологічної концепції. Ці явища, за словами Канта, є перехідними. Тобто з цього можна зробити висновок, що мислитель вірив у еволюційне пояснення виникнення Всесвіту.

Досить цікавими є також роздуми філософа щодо матерії. Заперечуючи свого кумира Ісаака Ньютона, котрий говорив, що простір має вигляд порожньої посудини, Кант відверто вважав, що простір наповнений “потужною матерією”, що також було доведено набагато пізніше. Згодом ці роздуми вплинуть на подальшу діяльність Канта як мислителя і стануть дуже важливою складовою його філософської системи.

Згідно з дослідженнями науковців, І. Кант здійснив великий внесок у розвиток етики, епистемології, політичної філософії та метафізики. Його принципи

автономії, універсалізму та категоричного імперативу надалі впливають на сучасне мислення та сприяють розвитку моральних, етичних та філософських підходів у сучасному світі [1].

Кант був першим серед філософів Нового часу, хто обдумав співвідношення об'єктивного світу, зокрема уявлення про просторовість світу, реальності. До його роздумів простір здавався чимось надто очевидним, щоб витратити час на його додаткові дослідження. Дослідження Кантом просторовості вказало на прямий зв'язок між сприйняттям зовнішнього світу та внутрішнім знанням. Він зробив філософські «дофізичні» роздуми, які підкреслили необхідність переосмислення того, чим простір є насправді. Саме ці роздуми з невеликими корективами спробували науково обґрунтувати такі вчені як Герман фон Гемгольц та Анрі Пуанкаре.

Переходячи до безпосередньо філософських здобутків Канта, варто зауважити, що охопити весь вплив вчення цієї людини на розвиток світової філософії в одному короткому виступі неможливо. Свідченням того, що саме Кант задав вектор розвитку філософії на довгий час є ідеалістична філософська течія, яка охоплювала послідовників філософа і мала назву Кантіанство. Кантіанство охоплювало різноманітні філософські вчення, які поділяють прагнення Канта дослідити природу та межі людського пізнання у надії підняти філософію до рівня науки. Згодом під впливом нових філософських систем почали з'являтися і інші течії послідовників, які цілком, або частково опиралися на ідеї Канта та розвивали їх (напівкантіанство, неокантіанство).

Говорячи про вплив Канта не можна оминати стороною іншого представника філософії Нового часу Георга Гегеля, який створив систематичну теорію діалектики, що мала витоки саме у працях Канта.

Варто відмітити, що в різній мірі мислитель мав вплив, наприклад, на Артура Шопенгауера і його об'єктивний ідеалізм, а також деякі елементи філософії екзистенціалізму, зокрема у працях Сартра та Гайдеггера, перекликаються з ідеями Канта, або ж натхненні ними. Окремим досягненням Канта є його фундаментальна робота «Критика практичного розуму», яка ознаменувала період творення завершених систем філософії, вищим виявом якої вважається «практична філософія» — етика та естетика. Етика німецького філософського раціоналізму стала найвищим досягненням етичної теорії Нового часу. Очевидними прикладами є видатний швейцарський педагог-новатор Йоганн Генріх Песталоцці, а також його послідовник Адольф Дістервег, чий світогляд сформувався під впливом ідеалістичної філософії Канта.

Попри всю критику з боку видатних філософів, наприклад, Фрідріха Ніцше, або ж усієї течії матеріалістів, вчення Канта до наших днів залишається актуальним. Це унікальний мислитель, який побудував фундамент для подальших

гносеологічних досліджень, зробив пояснення людського сприйняття світу, на яке спираються навіть філософи сьогодення. Кант вибудував стійку філософську теорію, яка має відголоски в педагогіці, фізиці і багатьох інших сферах життя. Він обґрунтував першість людської свідомості над усім матеріальним, що нас оточує. Це людина, яка вплинула на весь світ своїми паціфістськими трактатами, які зараз є надзвичайно актуальними. Він зазначав, що суспільство не може називати себе цивілізованим, поки має при собі зброю.

Дослідивши праці науковців, слід зазначити, що філософські ідеї Канта залишаються невід'ємною частиною сучасної освітньої парадигми, сприяючи розвитку критичного мислення, саморозвитку та морального утвердження особистості [2].

Отже І. Кант є визначною постаттю у сфері становлення сучасного світу, адже його праці є настільки різноманітними і різносторонніми, що кожен зможе знайти для себе щось нове.

Список використаних джерел

1. Рахманіна А. С. (2022) STEM-підхід, до роботи зі словом, як носієм та знаряддям свідомого ставлення до світу. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди) зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, с. 52-57
2. Рацул О. А., Завітренко Д. Г. Кучай О.В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку // Science and Education. – 10`2017/CLXIII. – 2017. – р. 34-40. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>

*Матвієнко Тетяна Анатоліївна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТУ STEM-ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ЗА ПРИНЦИПАМИ І. КАНТА

На сучасному етапі розвитку суспільства філософія І. Канта викликала революцію в розумінні природи особистісного розвитку та області пізнання.

Пізнання – це фундаментальний інструмент пізнання, але його можливості обмежені. Априорні форми чуттєвого сприйняття структурують наші досвід інтуїтивно. Просторово-часова структура є універсальними умовами сприйняття Пізнання починається зі сприйняття, але закінчується розумінням. Пізнавальність обмежена до явищ, доступних нашим чуттєвим органам [1].

За І. Кантом, розум здатний організувати та аналізувати досвід, використовуючи категорії. Філософ зазначав, що категорії розуму структурують наші думки про світ. Відтак, априорні принципи, такі як причинність та необхідність, універсальні та обов'язкові для всіх. Справжнє знання можливе лише тоді, коли воно поєднує априорне з досвідом.

Суб'єктивна реальність формується через фільтр категорій розуму.

Наш розум інтерпретує світ через свої власні структури. Мета філософії, за І. Кантом – визначити межі та можливості розуму. Автор зазначив, що розум може знати лише те, що може бути виражене через концепції.

Раціональність обмежується сферою емпіричного досвіду. Поняття вільної волі та іморталітету душі є об'єктом практичного розуму [3]. Категорії простору та часу є необхідними для нашого сприйняття всесвіту. Людина має обмежену здатність до пізнання ноуменальної сутності речей. Категорії розуму допомагають створювати універсальні закони природи. Критика чистого розуму ставить під сумнів віру в абсолютну істину [2].

Відтак, І. Кант розглядає чистий розум як основу для розуміння та оцінки наших знань. Він стверджує, що розум може мати обмеження в своїй здатності до пізнання. Автор вважає, що аналітичні судження випливають з самої природи мови та концепцій. Синтетичні судження, навпаки, додають нову інформацію до наших знань. І. Кант аналізує проблему просторово-часової структури нашого сприйняття світу. Він розглядає питання про співвідношення між емпіричним та априорним знанням.

І. Кант розглядає проблему пізнання через призму його можливостей та обмежень у формуванні уявлень про світ. У вченнях І. Канта охоплено питання про об'єктивність та суб'єктивність досвіду та розуму. І. Кант вводить поняття «трансцендентального методу» як спосіб аналізу чистого розуму.

Отже, принципи І. Канта стосовно розвитку пізнання та критичного мислення допомагають розкрити передумови та можливості освітнього досвіду та знань сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Рахманіна, А. С. (2022). STEM-підхід, до роботи зі словом, як носієм та знаряддям свідомого ставлення до світу. *Духовний код української ідентичності у*

вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди), (11), 52-57.

2. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 91-112. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/472>

3. Rakhmanina, A., Pinchuk, I., Vyshnyk, O., Tryfonova, O., Koucheva, T., Sydorko, V., & Ilienکو, O. (2022). The Usage of Robotics as an Element of STEM Education in the Educational Process. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(5), 645-651. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.5.90>

*Касапенко Максим Анатолійович,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ІМПЕРАТИВИ КАНТА: ОСНОВА СУЧАСНОЇ ЕТИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

Іммануїл Кант вважається одним з найвидатніших філософів в історії моральної філософії. Його роботи не тільки відображають глибокі роздуми над природою моралі та етики, але і мають величезний вплив на сучасне моральне мислення. У цій роботі ми розглянемо основні принципи Кантівської етики та їх вплив на сучасне суспільство та культуру.

Ці принципи Кантівської етики відображають його переконання у важливості морального обов'язку та незалежності моралі від наслідків. Він підкреслює, що моральне діяння не може бути обґрунтоване лише на основі бажання досягти певних результатів або задоволення власних потреб. Замість цього, воно має випливати з самого факту морального обов'язку, який є невід'ємною складовою моральної природи людини. Такий підхід дозволяє Канту розглядати моральність як щось загально визнане та універсальне, незалежне від індивідуальних смаків та інтересів.

Крім того, Кант підкреслює, що добродесність та моральність полягають у виконанні обов'язку без жодних винагород чи користі для себе. Для нього справжнє моральне діяння полягає в самозреченні, в готовності діяти лише через обов'язок,

незалежно від своїх бажань чи інтересів. Це відображає його погляд на людину як на носія моральної цінності, який має внутрішній компас, що визначає його моральний обов'язок. Такий підхід наголошує на важливості самодисципліни та самоконтролю у сфері моралі, а також на відмові від егоїстичних мотивів у моральних вчинках.

Значною мірою, Кант розвиває концепцію "особи", яка є найвищим моральним суб'єктом. Він наголошує на тому, що кожна людина має бути поважана як самостійне, морально обдароване істота, здатна до свідомих моральних виборів. Ця концепція впливає на розвиток ідей про гуманізм, індивідуальні права та гідність людини у сучасному суспільстві. Крім того, Кант підкреслює значення універсальності моральних законів, які повинні застосовуватися однаково до всіх індивідів без винятку, що сприяє розвитку ідеї справедливості та рівності у сучасному суспільстві.

Поняття категоричного імперативу Категоричний імператив у Кантівській етиці є ключовим принципом, що визначає моральний закон. Це наказ, який не базується на будь-яких умовах або обставинах, але є абсолютною та безумовною заповіддю моралі. Кант формулює його так: "Дій лише за тих умов, які можуть бути загальними правилами". Іншими словами, це вимагає, щоб моральне правило, яке керує діями, було прийняте як загальний закон, який застосовується до всіх без винятку. Категоричний імператив відображає Кантів погляд на мораль як на щось абсолютне та необхідне, що не підлягає варіаціям чи обставинам.

Категоричний імператив у Кантівській етиці є фундаментальним принципом, який визначає моральний закон. Він є невід'ємною частиною Кантівської моральної філософії і визначає, які дії вважаються морально правильними. Основна ідея категоричного імперативу полягає в тому, що моральність не залежить від будь-яких умов або обставин, але є абсолютною та безумовною.

У своїй формулюванні Кант стверджує: "Дій лише за тих умов, які можуть бути загальними правилами". Це означає, що моральне правило, яке керує діями, повинно бути таким, щоб його можна було застосувати як загальний закон, що обов'язковий для всіх без винятку. Наприклад, якщо хтось робить моральний вибір, то він має ставити себе на місце інших і діяти так, як він хотів би, щоб інші діяли в аналогічних ситуаціях.

Категоричний імператив відображає Кантів погляд на мораль як на щось абсолютне та необхідне. Це означає, що моральні принципи і правила не підлягають варіаціям чи обставинам. Вони є сталими і загальними для всіх людей. Цей принцип віддзеркалює універсальний і незмінний характер моралі, яка не залежить від індивідуальних смаків, переконань або ситуацій. Таким чином, категоричний імператив служить основою для визначення морально правильних дій у будь-яких обставинах.

Значення вивчення Кантівської етики для розвитку сучасного суспільства та культури. Усі аспекти Кантівської етики, зокрема категоричний імператив та універсальна моральна максима, мають величезне значення для розвитку сучасного суспільства та культури. Вивчення цих принципів допомагає нам краще розуміти основи моральності, формувати моральні цінності та стандарти, а також керувати нашими діями та виборами в повсякденному житті.

Підведення підсумків щодо важливості Кантівської етики для формування сучасних моральних стандартів

Кантівська етика надає нам стійкий та універсальний фундамент для формування сучасних моральних стандартів. Її принципи допомагають нам розрізняти між добром та злом, визначати наші моральні обов'язки та діяти відповідно до них. Вона надає нам ідеальну модель для створення гармонійного та справедливого суспільства, де кожна людина поважається та захищена.

Висновок про необхідність подальшого дослідження та застосування принципів Канта у різних сферах життя

Подальше дослідження та застосування принципів Канта у різних сферах життя є надзвичайно важливим для подальшого розвитку суспільства та культури. Це дозволить нам краще розуміти складні етичні ситуації, приймати більш обґрунтовані моральні рішення та сприяти будівництву більш справедливого та гуманного світу. Вивчення та застосування принципів Канта покликане зробити наше суспільство кращим для всіх його членів.

Список використаних джерел

1. Кант, Іммануїл. Основи метафізики моралі. Видавництво Університету Камбриджу, 1998.
2. Вуд, Аллен В. Кантівська етика. Видавництво Університету Камбриджу, 2008.
3. Хілл, Томас Е. Людське благополуччя та моральна цінність: кантіанські перспективи. Видавництво Оксфордського університету, 2002.
4. Гайер, Пол. Основи метафізики моралі Канта: коментар. Видавництво Оксфордського університету, 2007.

Білик Анастасія Вячеславівна,
студентка 1 курсу,
спеціальність «Громадське здоров'я»,
факультет харчових технологій
та управління якістю продукції АПК
Науковий керівник :
Балалаєва О.Ю.

**MEDITATIONUM QUARUNDAM DE IGNE SUCCINCTA
DELINEATION: МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА І. КАНТА**

У квітні 1755 року Кант подав на філософський факультет Кенігсберзького університету магістерську дисертацію «Про вогонь». Це написаний латиною на 12 аркушах рукопис, повна назва: «*Meditationum Quarundam de Igne Succincta Delineation*» («Короткий нарис деяких міркувань про вогонь»).

За часів Канта ступінь магістра присуджували дещо інакше, ніж у сучасних університетах. Спочатку претендент мав написати під керівництвом викладача невеликий твір латинською мовою (так званий *specimen* – «пробну працю»). Цю дисертацію не захищали, але на її підставі викладачі факультету судили про здібності претендента займатися наукою та приймали рішення про допуск його до усного «суворого іспиту» (*examen rigorosum*). У разі його успішного складання приблизно через місяць наставала черга для урочистої процедури зведення в науковий ступінь (*promotio*).

Твір «Про вогонь» є саме такою пробною роботою, яка створена для отримання допуску до іспиту. В ньому Кант виклав деякі міркування з природничих наук, фізики та хімії. Зокрема він розмірковує про природу твердих і рідких тіл, закон Паскаля, і зрештою робить висновок, що тіла взаємодіють за допомогою рівномірно розсіяної пружної та тонкої матерії, яка є не що інше, як ефір – матерія тепла, світла та вогню.

Дисертацію було прийнято, і через чотири тижні Кант тримав усний іспит, а згодом відбулася і промоція – заключний урочистий акт присудження наукового ступеня магістра. Про це було зроблено відповідний запис латинською у п'ятому томі «Актів» Кенігсберзького університету: *Honores Magistri Philosophiae, specimine physico de Igne exhibito, sibi expetit Candidatus Emanuel Kant, quos etiam post examen rigorosum die XIII. Maj. habitum, die XII. Jun: obtinuit, natali Decani Vrabeutae septuagesima* – Кандидат Емануїл Кант з наданням пробної роботи з фізики «Про вогонь» здобуває ступінь магістра філософії, яку після проведеного 13 травня суворого іспиту отримав 12 червня, у сімдесятий день народження декана, голову диспуту (*vrabeutae*) [1].

Цікаво, що у записі ім'я Канта подано саме як *Emanuel* – Емануїл, а не Імануїл.

На урочистому зібранні Кант у відповідь прочитав латиною невелику промову про викладання філософії. На жаль, текст доповіді не зберігся, про зміст

ми знаємо завдяки другові та біографу Канта Л. Е. фон Боровські, який писав: «Після іспиту 12 червня йому публічно присудили ступінь магістра. Я досі чітко пам'ятаю рідкісне єднання поважних та вчених людей на випускній церемонії, а також під час промови Канта латиною, вся аудиторія висловила повагу тишею та увагою» [2].

Текст магістерської дисертації Канта в оригіналі було опубліковано значно пізніше – в 1838 р. Перший переклад німецькою зроблено Ю. фон Кірхманом у 1873, а переклади іншими європейськими мовами: англійською, італійською, іспанською почали з'являтися лише наприкінці ХХ ст.

Список використаних джерел

Kant's Rise to Full Professor. URL: <https://users.manchester.edu/facstaff/ssnaragon/kant/Professors/profsKantsRise.htm>

Borowski, L. E. von, 1804. Darstellung des Lebens und Charakters Immanuel Kant's. Königsberg: Nicolovius.

Терьошина Вікторія Юрійвна,
*студентка 2 курсу, спеціальності ПУА
ННІ Неперервної освіти і туризму
Науковий керівник:
Лаута Олена Дмитрівна
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

КАТЕГОРІ ОBOB'ЯЗКУ, МОРАЛІ, ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, СПРАВЕДЛИВОСТІ В РОЗРІЗІ МОРАЛЬНОГО ІМПЕРАТИВУ

I. КАНТА.

Обов'язки - це сукупність моральних зобов'язань людини перед суспільством. Він функціонує як нормативна категорія, що визначає соціальні зобов'язання, які індивіди повинні виконувати в силу суспільної необхідності. Питання обов'язку є одним із питань співвідношення індивідуальних інтересів та суспільних інтересів. Серед багатьох теоретичних суджень про обов'язок важливо підкреслити концепцію Канта, який розглядав це поняття і категорію як центральну для пошуку сутності моралі, яку він вважав головним принципом її чистоти.

У докантивській етиці традиційною відповіддю на одвічне питання про те, що є джерелом моральних приписів і від кого походить вимога діяти згідно з нормами, була відповідь, що Бог дає моральні заповіді і встановлює порядок і гармонію у

світі людей. Кант самовіддано відстоює іншу думку. Не Бог дає закони моральної поведінки, а сама людина. Однак, людина може чинити вчинки за настроєм, прихильністю, бажанням та обов'язком. Кант виступає проти того, щоб чинити за прихильністю. Якщо вчинок здійснюється за бажанням і прихильністю, то його цінність повинна визначатися відповідно до природи бажання. Не заперечуючи і не пригнічуючи людських бажань, почуттів і пристрастей, Кант стверджує, що моральний сенс і цінність мають лише вчинки, здійснені згідно з обов'язком. Добра воля і обов'язок визначають, спрямовують і надають цінності всім іншим людським чеснотам. Навіть приборкання пристрастей, про яке говорили античні мислителі, може перетворитися на зло без керівного впливу обов'язку. Найкраще про обов'язок пише Кант.

"Яким би не було бажання, відданість обов'язку - це найпрекрасніше в людині, порівняно з чим все інше не має сенсу. Найцінніше - стати у власних очах чимось, заради чого варто жити. Ця можливість полягає у визнанні та усвідомленні обов'язку, адже підкорятися обов'язку - це реалізація свободи і доброї волі людини.

Важливу роль у формуванні концепції обов'язку відіграла думка Канта. Однак, якщо Кант пов'язував поняття обов'язку з існуванням морального закону всередині індивіда, то сучасна етика, заснована на марксистській теорії, виходить із соціальної природи людини та суспільної форми її існування. Зобов'язання - це сукупність вимог, що пред'являються до людини суспільством, які розглядаються як її обов'язки і внутрішня моральна необхідність людини їх дотримуватися.

Це визначення включає як об'єктивний, так і суб'єктивний аспекти обов'язку. Об'єктивний аспект - це система моральних вимог, які суспільство ставить до індивіда, які він бере на себе або бажає взяти на себе як носій певної соціальної ролі. Остання залежить від позиції, яку людина займає в суспільстві. Суб'єктивний аспект відображає особисту зацікавленість суб'єкта у виконанні цих моральних вимог, усвідомлення ним суспільних і колективних вимог, а також внутрішню готовність і потребу виконувати їх як власний обов'язок.

Конкретний зміст зобов'язань, що містяться в суспільних моральних вимогах, можна з'ясувати, визначивши їх типи. Різні види обов'язків визначаються змістом сфер діяльності та відносин людей, в яких вчинення правильних дій гарантує гармонію між суспільними та особистими інтересами. Наприклад, трудова діяльність підтримується професійними обов'язками і товариським ставленням до колективу, гармонія між людьми будується через виконання дружніх обов'язків, а благополуччя сімейних відносин залежить від виконання подружніх і батьківських обов'язків. Важливо також підкреслити патріотичний обов'язок як обов'язок і відповідальність перед Батьківщиною. У житті людей можуть виникати конфлікти між певними зобов'язаннями (наприклад, зобов'язаннями перед колективом і зобов'язаннями перед сім'єю), вирішення яких залежить від ціннісних систем

індивідів і суспільства, їхнього вміння узгоджувати норми і мотивації, здатності оцінювати і робити вибір. Розуміння морального обов'язку завжди пов'язане з дією на основі спонтанності, внутрішнього переконання. Зобов'язання, які ґрунтуються на страху або бажанні отримати винагороду, втрачають статус моральних зобов'язань. Багато стосунків приховані від очей громадськості. Саме через почуття обов'язку і його розуміння ми можемо і зобов'язані творити добро. Чинити по совісті означає діяти не тільки відповідно до вимог суспільства, але й згідно з внутрішніми переконаннями.

Моральна відповідальність розуміється як врахування об'єктивних обставин і можливості їх виконання для визначення відповідності дій, поведінки та наслідків людини змісту морального кодексу та її обов'язків. Відповідальність означає, що особа бере на себе обов'язок і готова виконувати його вільно і в міру своїх можливостей, що вона відповідає перед суспільством, громадою, іншими людьми та перед самою собою за зміст своїх моральних поглядів, цінностей, настанов, правильне розуміння своїх обов'язків і вчинків.

Справедливість - одне з універсальних і важливих понять моральної свідомості та категорія етики, що являє собою загальне співвідношення цінностей та їх конкретний розподіл між суб'єктами, визначаючи масштаб, пропорційність і відповідність між правами та обов'язками людей, досягненнями та їх визнанням, злочинними діями та покаранням. Розбіжності та порушення цієї норми оцінюються моральною свідомістю як неприйнятні та несправедливі.

Совість часто називають протилежністю обов'язку, більш особистим "внутрішнім голосом" моральної поведінки, внутрішнім регулятором моралі в цілому. Совість - це здатність до позитивного самопізнання, особистого ставлення до інших та самооцінки відповідно до чинних у суспільстві моральних норм. Совість - це моральна емоція, за допомогою якої людина судить про цінність власних вчинків.

Совість - це емоційний феномен, який проявляється глибокими негативними почуттями, ненавистю до себе, тривогою і занепокоєнням з приводу моральності та гуманності своїх вчинків. Як суддя всього нашого життя, совість діє через докори сумління. Це сором за те, що ми зробили, за те, що тільки хотіли б зробити, за наслідки того, що могло або могло б бути. Це докори сумління, жалість до жертви, образа на себе і сором за принижену гідність (свою чи інших). Докори сумління - це усвідомлення своєї провини, аморальності або "недостатньої" моральності вчиненого. Однак докори сумління не повинні ставати хворобою, мазохістською пристрастю чи емоцією, яка виникає без жодних реальних підстав для сумніву у правильності того чи іншого вчинку. Інакше докори сумління настільки поглинають людину, що вона забуває про реалії життя.

Обов'язок - це найвищий моральний обов'язок, який стає внутрішньою природою і мотивацією вільної дії людини, органічною необхідністю, що гармонізує особисті та суспільні інтереси.

ДЖЕРЕЛА

1. Васильченко О., Васильченко А. Філософська медична етика: спроба окреслення предмету // Філософська і соціологічна думка. – 1996. - № 1-2. – С. 224-244. Філософські засади проблеми морально-духовного становлення особистості / Ю. Москаленко // Гірська школа Українських Карпат. — 2013. — № 10.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. — № 1. – С. 124–129.
3. Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства / О. Марусенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярова // Вісн. Львів. ун-ту. – 2006.– Вип. 21.– Ч. 1.– С. 250–258.
4. Подольська Є.А., Філіпова О.А. та ін. Етнічність, релігія, нація: міжкультурні комунікації / Є.А. Подольська, О.А. Філіпова.-Харків, 2003.–

*Нехороша Анастасія Олександрівна,
студентка I курсу,
спеціальність «Громадське здоров'я»,
факультет харчових технологій
та управління якістю продукції АПК
Науковий керівник:
Балалаєва О.Ю.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ТРИ ДИСЕРТАЦІЇ І. КАНТА, НАПИСАНІ ЛАТИНСЬКОЮ МОВОЮ

Іммануїл Кант блискуче володів латинською мовою, про що свідчать його три дисертації, які він написав і захистив протягом двох років. Адже саме латиною мали подавати праці претенденти на отримання наукових звань у європейських університетах.

Першу дисертацію на присудження ступеня магістра «Meditationum Quarundam de Igne Succincta Delineation» («Короткий нарис деяких міркувань про

вогонь») Кант написав у 1755 р. Дослідники вважають, що становлення кантівської концепції ефіру як еластичної матерії світла, яка є носієм сил тяжіння та відштовхування, закладено саме у дисертації «Про вогонь».

Незабаром Кант перейшов до питання про свою хабілітацію, після якої він став би не просто магістром, а й *Magister legens* – лектором або приват-доцентом, магістром з привілеєм викладати (*venia Legendi*). Через кілька місяців після закінчення навчання, 27 вересня, Кант захистив другу дисертацію, написану латиною: «*Principiorum primorum cognitionis Metaphysicae nova dilucidatio*» («Нове висвітлення перших принципів метафізичного пізнання»), яку зазвичай називають «*Nova dilucidatio*». В ній Кант досліджує визначений Лейбніцем принцип достатньої підстави. Він проводить відмінності між підставою буття предмета і підставою його пізнання, реальною і логічною підставами. У цих міркуваннях Канта міститься зародок майбутнього дуалізму: світ реальних речей і світ наших знань не тотожні. Принцип достатньої підстави філософ співвідносить з поведінкою людини. Так, у цій дисертації вперше виникає проблема волі, що у майбутньому перетвориться в лейтмотив усієї творчості Канта.

Надалі, розвиваючи цю ідею, філософ дійде висновку, що людина не може покладатися тільки на свої бажання й потяги, тому що вони жорстко детерміновані природою, і чинити відповідно до них означає залишатися твариною. Загалом, у цій дисертації Кант відстоює лейбніціансько-вольфганську точку зору. Хоча в деяких деталях, як-от у вирішенні проблеми взаємин душі і тіла, йому ближче ідеї Ньютона. Що стосується гармонії буття і його загальної спрямованості до блага, то він поки в цьому не сумнівається.

Після першого семестру викладання 1756 року, Кант подав заяву до короля Фрідріха II на заміщення посади професора з логіки та метафізики, яка залишилася вакантною. Для цього потрібно було захистити третю дисертацію. І незабаром (10 квітня 1756 року) Кант успішно захистив працю «*Metaphysicae cum Geometria Iunctae Usus in Philosophia Naturali, Cuius Specimen Continet Monadologiam Physicam*» («Використання метафізики в природній філософії в поєднанні з геометрією, зразок якої містить фізичну монодалогію»), яку зазвичай називають «*Monadologia Physica*». Ця дисертація цікава науковими розвідками щодо філософії, яка переважала в той час в німецьких університетах. Це була філософія Готфріда Вільгельма Лейбніца, систематизована та популяризована Готлібом Баумгартеном, автором «Метафізики». Основні зусилля незалежних мислителів у Німеччині на той час були спрямовані на вивчення ідей Лейбніца.

І хоча посаду професора Кант отримав значно пізніше, наукові диспути навколо дисертацій молодого вченого ознаменували появу нового генія в європейській науці.

Список використаних джерел

Kant's Rise to Full Professor. URL: <https://users.manchester.edu/facstaff/ssnaragon/kant/Professors/profsKantsRise.htm>

*Кудря Анастасія Андріївна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПОНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ, ЯК ЕЛЕМЕНТУ STEM-ОСВІТИ, ПІД ВПЛИВОМ ІДЕЙ КАНТА ПРО АВТОНОМІЮ І СВОБОДУ

Формування сучасного розуміння особистості значною мірою було вплинуте ідеями німецького філософа Іммануїла Канта, зокрема його концепціями автономії та свободи. Кант вважав, що особистість має властивість бути автономною, тобто мати здатність діяти відповідно до власних принципів і моральних законів, які вона собі сама ставить [1]. Це поняття автономії суттєво вплинуло на подальший розвиток теорій особистості.

Одним із ключових аспектів Кантівської філософії є його уявлення про свободу. Він визнавав свободу як основний моральний принцип, згідно з яким кожна людина має бути поважана як кінцева мета, а не лише засіб до досягнення інших цілей [2]. Це свідчить про його погляди на важливість і недоторканність особистості. Сучасне розуміння особистості, як поняття, що поєднує в собі автономію та свободу, відображає той шлях, який був вкладений Кантом. Особистість у сучасному контексті розглядається як самостійна, здатна до власного розвитку і самореалізації, а також як суб'єкт моральних виборів і дій [3]. Це означає, що особистість має власні цінності, переконання і цілі, які формуються на основі внутрішньої свободи вибору і автономії.

Крім того, ідеї Канта про особистість поклали початок розумінню особистості як суб'єкта, що здатний до самовизначення і творчого вияву в суспільстві. [4] Це сприяло виникненню різноманітних психологічних теорій, що досліджують індивідуальність, самоідентифікацію та розвиток особистості [5, 6].

Іммануїл Кант був одним із ключових філософів епохи Просвітництва, чия концепція автономії та свободи суттєво вплинула на сучасне розуміння особистості і її моральної значущості [7]. Кант підкреслював, що особистість є автономною,

тобто здатною до самостійних моральних виборів і дій. За його концепцією, автономія полягає у здатності самого суб'єкта ставити собі закони і керуватися ними [8]. Це означає, що людина має внутрішній моральний компас, який дозволяє йому чинити відповідно до принципів загальної моралі, а не зовнішніх чинників.

Кант вважав свободу людини за найвищий моральний принцип. Він підкреслював, що кожна особистість має бути поважана як мета сама по собі, а не лише засіб для досягнення інших цілей. Це означає, що кожна людина має право на свої власні цілі і вибори, які не повинні порушувати свободу інших [9].

Ідеї Іммануїла Канта про автономію та свободу мають величезний вплив на сучасне розуміння особистості. Його концепції відобразилися у філософії, психології, етиці та соціології, розширюючи наше уявлення про те, що означає бути особистістю. Кант визначив особистість як автономного суб'єкта, здатного до самовизначення і моральних виборів [10]. Його погляди підкреслили важливість свободи як основи для розвитку особистості і для визнання її моральної вартості. Сучасне розуміння особистості підкреслює її унікальність і спроможність до самореалізації відповідно до власних цінностей і переконань. Ідеї Канта також нагадують нам про важливість моральної відповідальності та здатність кожної особистості до моральних виборів. Ці поняття є основою для розвитку гуманістичних цінностей у сучасному світі, що підкреслюють важливість поваги до кожної людини як самостійного суб'єкта [11].

Отже, ідеї Іммануїла Канта про автономію та свободу продовжують мати глибокий і значущий вплив на сучасну філософію і гуманітарні науки, допомагаючи нам краще розуміти і поважати індивідуальну особистість у всій її складності та унікальності.

Список використаних джерел

1. Рахманіна А. С. (2022) STEM-підхід, до роботи зі словом, як носієм та знаряддям свідомого ставлення до світу. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди) зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, с. 52-57
2. Рахманіна А.С. (2023) професійна освіта в умовах війни. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. Міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ, 2023
3. Рахманіна А. С., Кучай О. В. (2023) Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни. 23 лютого, 2023, м. Київ, Україна
4. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. Матеріали конференцій МЦНД, 32-33.

5. Рахманіна А.С., Кучай О.В. (2023). Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників (до 200-річчя К. Ушинського): збірник доповідей учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції. Київ: НУБІП України, 163-164.
6. Рахманіна, А. (2020). Особливості та переваги LEGO-технологій у навчанні. Збірник наукових праць ЛОГОС, 82. <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.31>
7. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 91-112. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/472>
8. Кучай О.В. Хмарні технології як провідний інструмент інформатизації вищої освіти // Вісник Черкаського Університету. – 2017. – № 7. – Серія: Педагогічні науки. – С. 47-51.
9. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(9), 447-454. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.58>
10. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(3), 760-768. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.100>
11. Рацул О. А., Завітренко Д. Г. Кучай О.В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку // *Science and Education*. – 10`2017/CLXIII. – 2017. – р. 34-40. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>

*Денісюк Олександр Андрійович,
студент 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

На сучасному етапі розвитку освіти, важливими для інноваційних освітніх підходів сьогодення, є ідеї І. Канта. Майбутній мислитель народився 22 квітня 1724 року в східній частині пруського королівства, у Кенігсберзі [1]. У своїх спогадах про батьків, Кант писав: «мої батьки, вихідці зі стану ремісників, були людьми зразкової чесності, моральної благопристойності і порядності, не залишивши спадщини (але також і боргів), дали мені виховання, яке, якщо дивитися на нього з морального боку, не могло бути кращим і за яке я, при кожному спогаді про рідних, відчуваю безмірну вдячність». У 1740 році Іммануїл став студентом теологічного факультету Кенігсбергського університету, куди він вступив по наполяганню батьків [2]. Але щонайбільше його цікавили природознавство, філософія, математика.

Відомим є те, що з 1746 по 1755 р., після закінчення університету він служив домашнім вчителем. І тільки в 1755 Кант починає викладати в рідному університеті. Хоча це було не дуже легко. Відповідно до правил йому довелося захистити три дисертації на протязі двох років. Перша дисертація надавала право на викладацьку діяльність, друга на одержання звання приват-доцента [3]. А третя право на заняття посади екстраординарного професора, яку він одержав тільки в 1770 році.

Досліджуючи праці науковців, відомим стає те, що з 1786 року Кант займає посаду ректора університету, а в 1788 р. переобирається на другий термін [4].

Зараз ми розглянемо деякі основні положення теорії побудови світу, яка була опублікована за назвою «Загальна природна історія і теорія неба, у якій Кант виклав свої думки про створення всесвіту, сонячної системи, планет, зірок. І вперше продемонстрував основні положення свого уявлення про процеси, що відтворюють Життя і, як кульмінацію загального розвитку зародження людини [5]. Випереджаючи можливість різночитання свого викладу, автор первісно обумовлює загальні підходи до своєї теорії.

Згідно з дослідженнями учених, у філософській творчості І. Канта розрізняють два періоди. Перший, «докритичний», охоплює час із 1746 р. до кінця 60-х років, коли кенігсберзький «вчений магістр» багато і плідно працював над питаннями філософії природи, космології, природознавства взагалі [6]. Другий, «критичний», період пов'язується зі зміною пріоритетів; центральною проблемою досліджень філософа стає людина як суб'єкт пізнання, моральності, естетичної діяльності [7]. Із докритичних праць кенігсберзького філософа найважливішою є «Загальна природна історія і теорія неба, або Спроба витлумачити устрій і механічне походження всієї світобудови, виходячи з принципів Ньютона», видана анонімно навесні 1755 р. Ця праця (на думку Е. Кассі-рера, вона одна могла б

забезпечити І. Канту широку популярність) виходить з передумови єдності матерії і матерії та її законів [8].

Відтак, мислитель висунув та обґрунтував гіпотезу про виникнення Сонячної системи І Всесвіту з розпорошеної у просторі матерії, її часточки від-пізняються щільністю та взаємодією сил тяжіння І відштовхування. Різниця у щільності викликає згущення речовини, виникнення центрів тяжіння для легких часточок Падаючи на центральну масу, вони розігривають її доводячи до розжареного стану. Так виникли Сонце та зорі. Сила відштовхування протидіє тяжінню, заважає скупченню всіх часточок в одному місці. Частина їх внаслідок протиборства двох протилежних сил дістає круговий рух і одночасно створює інші центри тяжіння планети. Аналогічно виникли й супутники планет [9]. Всесвіт, за Кантом, має системний устрій. Сонячна система є одна з численних зоряних систем, розсіяних на Чумацькому Шляху [10].

Отже, ідеї та філософські висловлення Іммануїла Канта залишаються однією з найбільш впливових та значущих у світовій історії філософії. Він вніс великий внесок у розвиток етики, епистемології, політичної філософії та метафізики. Його принципи автономії, універсалізму та категоричного імперативу надалі впливають на сучасне мислення та сприяють розвитку моральних, етичних та філософських підходів у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Рацул О. А., Завітренко Д. Г. Кучай О.В. Особливості вербальних уявлень про навколишній світ у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку // *Science and Education*. – 10`2017/CLXIII. – 2017. – р. 34-40. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-21>
2. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 91-112. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/472>
3. Кучай О.В. Хмарні технології як провідний інструмент інформатизації вищої освіти // *Вісник Черкаського Університету*. – 2017. – № 7. – Серія: Педагогічні науки. – С. 47-51.
4. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(9), 447-454. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.58>
5. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International*

6. Рахманіна А.С. (2023) професійна освіта в умовах війни. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. Міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ, 2023

7. Рахманіна А. С., Кучай О. В. (2023) Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни. 23 лютого, 2023, м. Київ, Україна

8. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. Матеріали конференцій МЦНД, 32-33.

9. Рахманіна А.С., Кучай О.В. (2023). Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників (до 200-річчя К. Ушинського): збірник доповідей учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції. Київ: НУБІП України, 163-164.

10. Рахманіна, А. (2020). Особливості та переваги LEGO-технологій у навчанні. Збірник наукових праць ЛОГОС, 82.
<https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.31>

*Іванченко Олексій Юрійович,
студент 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ВЧЕННЯ КАНТА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Іммануїл Кант створив фундаментальну систему епистемології, що відкрила нові горизонти для розуміння того, як ми пізнаємо світ. Його розрізнення між апріорними (передвизначеними) та апостеріорними (досвідченими) знаннями дало поштовх до розвитку наукового методу. Кант вважав, що певні аспекти знань (наприклад, просторові та часові категорії) є вродженими і передбачають наш сприйнятий світ [1].

Категоричний імператив Канта визначив універсальний моральний закон, який не залежить від обставин чи наслідків. Цей підхід вплинув на розвиток етики в науці, особливо в області біоетики та моральних ділових практик [2].

Кант був одним із провідних представників просвітництва, підкреслюючи значення освіченості та розвитку критичного мислення. Його ідеї про свободу думки та поширення знань стали основою для розвитку культури знання і вільної думки [3].

Кант розробив теорію краси і смаку, визначивши об'єктивні критерії оцінки мистецтва. Це вплинуло на розвиток естетики і культурології, сприяючи розумінню значення мистецтва в сучасному світі [4].

Згідно з ученнями науковців, І. Кант здійснив фундаментальний вклад у розбудову сучасної системи освіти. Кант розвинув концепцію республіканізму і прав людини, підкреслюючи важливість держави як морального ідеалу. Його роботи вплинули на розвиток сучасних політичних теорій та утвердили принципи демократії та прав людини [5].

Кант висунув ідею загального закону моралі, що сприяло розвитку соціальних теорій справедливості та громадянського суспільства. Його принципи стали важливими в контексті розвитку сучасних соціальних інститутів [6, 7].

Отже, у рамках розвитку сучасної інноваційної освіти, Іммануїл Кант залишається впливовою постаттю не лише в історії філософії, а й у сучасному світі [8]. Він створив концепції та ідеї, які далеко виходять за межі часів, і продовжують формувати наші розуміння науки, культури та суспільного розвитку до цього дня.

Список використаних джерел

1. Рахманіна А. С. (2022). Особливості LEGO-технологій, як засобу розвитку учнів початкової школи. Наукові записки, Випуск 200, с. 207-212.
2. Рахманіна А. С. (2022). Реалізація STEAM-освіти в початковій школі шляхом проєктної діяльності. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Випуск 3 (50), Ч. 1, с. 186-193
3. Біда О.А., Шевченко О., Кучай О.В. Інноваційні технології у фізичному вихованні і спорті// Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 3(62). Том 2, жовтень 2018. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2018. – С. 19-23. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-62-2018-2-5.pdf>
4. Stratan-Artyshkova, T., Kozak, Kh., Syrotina, O., Lisnevskaya, N., Sichkar, S., Pertsov, O., & Kuchai, O. (2022). Formation of New Approaches to the Use of Information Technology and Search For Innovative Methods of Training Specialists within the Pan-European Educational Space. International Journal of Computer Science

and Network Security, 22(8), 97-104. DOI:
<https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.13>

5. Кучай, О., & Дем'янюк, А. (2021). Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії : історія та педагогіка, 2, 77-85.
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45452/1/2-2021-77-85.pdf>

6. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. Матеріали конференцій МЦНД, 32-33.

7. Рахманіна А. С. STEM-технології у початкових класах. Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти / VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. – м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 24 травня 2021 р., с. 60-61

8. Рахманіна А. С. Застосування STEM-технологій у початковій школі, як засіб розвитку професійної мобільності учителя початкової школи. Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність / Міжнародна науково-практична конференція. – м. Львів, Інститут права, психології та інноваційної освіти, 26-27 листопада 2021 р., с. 206-209

Сухотська Катерина Сергіївна,

студентка 1 курсу 1 групи

факультету «Ветеринарна медицина», спеціальність 211 «Ветеринарна медицина»,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(м. Київ, Україна)

«КАТЕГОРИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ» ІММАНУЇЛА КАНТА ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

Категоричний імператив, запропонований німецьким філософом Іммануїлом Кантом, є однією з центральних концепцій його моральної філософії. Імператив формулює загальний принцип моралі, який має силу для всіх людей незалежно від конкретних обставин. Основна ідея полягає в тому, що моральне законодавство повинне бути абсолютним, безумовним та універсальним. Людина повинна діяти на основі таких загальних моральних правил, які можуть бути застосовані у будь-яких ситуаціях і при цьому не суперечити принципам справедливості та раціональності. Це означає, що моральні дії мають бути проведені не заради якого-

небудь особистого користування, а на основі загальних принципів, які можна було б застосувати у всіх подібних ситуаціях.

Формулюючи категоричний імператив, Кант висловив його у різних формулюваннях. Однак одне з найвідоміших формулювань звучить так: "Дій так, щоб твоя воля могла бути одночасно загальним законом". Тобто він вимагає, щоб ми поводитися так, щоб наші дії могли стати загальними правилами для всіх людей у всіх ситуаціях.

Концепція "Категоричного імперативу" має велике значення у філософії Іммануїла Канта з низки причин. Перше – це фундаментальність: ця концепція є однією з основних складових кантіанської етики. Вона визначає принципи, за якими моральність може бути об'єктивно визначена і застосована. Друге – універсальність: категоричний імператив пропонує загальні моральні правила, які застосовні для всіх людей, незалежно від їхніх індивідуальних обставин чи бажань. Третє - повага до особи: ця концепція базується на ідеї, що кожна людина має бути поважана як моральний суб'єкт і не може бути розглянута лише як засіб до досягнення певних цілей. Наступне - критика емпіризму і релятивізму: Кант використовує категоричний імператив для критики емпіричних та релятивістських підходів до моралі, аргументуючи, що моральні закони не можуть бути зведені до індивідуальних смаків чи культурних конвенцій.

Принцип універсалізації, один з ключових складових категоричного імперативу, закликає діяти так, щоб моральний принцип, який керує нашими діями, міг бути застосований всюди. Це означає, що моральні норми повинні бути загальними і однаково обов'язковими для всіх людей у всіх обставинах. Наприклад, якщо ми приймаємо рішення зробити якийсь вчинок, ми маємо переконатися, що він був би прийнятним, якщо б його вчинили всі люди в аналогічній ситуації.

Принцип поваги до особи впливає з ідеї, що кожна людина має бути розглянута як моральний суб'єкт, а не просто як засіб для досягнення певної мети. Цей принцип закликає поважати достоїнство, свободу та самовизначення кожної особи. Це означає, що ми повинні діяти так, щоб не порушувати права та інтереси інших людей, не використовувати їх як засіб для досягнення своїх цілей і дотримуватися принципів справедливості та поваги.

Принципи Канта залишаються важливими у всьому сучасному світі адже акцент на моральності та правах людини стає все більш важливим, а принцип поваги до особи відображає цю увагу до гідності та свободи кожної особи; універсалізм моральних принципів допомагає вирішувати проблеми міжнаціональних відносин та правосуддя, допомагаючи встановити загальні стандарти моральності та справедливості; в бізнесі принципи Канта відображаються у вимогах до чесності, інтегритету та відповідальності перед співробітниками, клієнтами та суспільством загалом; у зв'язку з глобальними

викликами, такими як екологічна криза, принципи Канта можуть використовуватися для розуміння наших моральних обов'язків перед майбутніми поколіннями; у зв'язку з швидким технологічним розвитком і розвитком штучного інтелекту, вони можуть допомогти встановити моральні межі та обмеження для використання цих технологій.

Категоричний імператив заперечує шахрайство, оскільки, якщо всі люди вирішать бути шахраями, то не буде ніякої довіри та правдивості в суспільстві. У разі брехні, людина порушує принцип поваги до особи, оскільки обманює інших. Якщо людина дозволяє собі порушити обіцянку, вона порушує принципи універсалізації, оскільки не може бажати, щоб усі інші робили те ж саме. Вчинки насильства порушують принцип поваги до особи та універсальний закон, оскільки тягар фізичної чи психологічної травми, нанесеної іншій особі, не може бути раціонально визнаним загальним законом. На цих та інших прикладах можна доступно пояснити суть Кантівських принципів.

Хоча концепція Канта має свої сильні сторони, вона також має кілька слабких моментів які важливо враховувати при застосуванні її у житті та у формулюванні моральних принципів і норм. Принципи Канта можуть бути дуже жорсткими і не завжди адаптованими до конкретних ситуацій. Адже неможливо знайти універсальний моральний закон для всіх можливих дій та обставин. Категоричний імператив не забезпечує гнучкості у розумінні моральних ситуацій, де існує конфлікт між різними моральними принципами. Також концепція Канта не зосереджується на наслідках дій, що може призвести до морально неприйнятних результатів у деяких ситуаціях. Не у всіх випадках вона може бути ефективною у вирішенні конфліктів інтересів між різними особами чи групами. Імператив не завжди враховує конкретні обставини і контекст, що може призвести до неправильних моральних висновків у складних ситуаціях.

У підсумку, "Категоричний імператив" Канта займає важливе місце у філософії етики та моралі. Він наголошує на універсальних моральних принципах, які базуються на повазі до особи та обов'язку. Ця концепція відображає важливість моральності, прав людини та спільної відповідальності перед іншими та суспільством загалом. Хоча концепція Канта має свої сильні сторони, такі як чіткість та принципованість, вона також має слабкі сторони, такі як жорсткість та недостатня увага до контексту. Проте, реакція на критику може включати пошук способів вдосконалення концепції, зокрема урахування конкретних обставин та наслідків моральних дій, а також зв'язок з іншими етичними теоріями.

У сучасному світі концепція Канта залишається актуальною, оскільки надає фундаментальні принципи для розуміння моральності та допомагає вирішувати складні етичні питання, з якими стикається людство.

*Мельник Оксана Олександрівна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

БАГАТОГРАННІСТЬ УЧЕНЬ КАНТА У СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДАХ

Кант висловлював ідеї про важливість поваги до інших культур і мов, а також про рівність усіх людей незалежно від їх походження. Це впливає на сучасні уявлення про культуру толерантність і багатомовність

Іммануїл Кант, німецький філософ епохи Просвітництва, відомий не лише своїми великими внесками у філософію, але й своїм підходом до культурної толерантності та багатомовності. В його філософських працях і есе відображені ключові ідеї, які стали фундаментом для сучасного розуміння цих понять [1]. Нехай ми дослідимо, як Кант вплинув на уявлення про культурну толерантність та багатомовність.

Кант висловлював думку про те, що кожна культура має право на свою власну цінність і повинна бути поважана [2]. Він підкреслював необхідність розуміння та прийняття різноманітності культур як складника глобальної спільноти. Кант підтримував ідею, що толерантність - це не просто терпимість, але й глибоке розуміння та прийняття інших [3].

Багатомовність - ще один аспект, який цінував Кант. Він вважав, що кожна мова є важливим засобом вираження культурної ідентичності та співіснування. За його переконанням, різноманітність мов сприяє взаєморозумінню та співпраці між різними культурами.

У сучасному світі ідеї Канта про культурну толерантність та багатомовність залишаються дуже актуальними [4]. Вони надихають нас до створення відкритого та толерантного суспільства, де кожна культура і мова отримують можливість процвітати в межах загальної спільноти.

Культурна толерантність та багатомовність в сучасному світі нерозривно пов'язані з ідеями Іммануїла Канта, який висловлював важливі принципи поваги до інших культур і мов, а також рівності усіх людей незалежно від їх походження [5]. Його філософія моралі та етики проникає у сучасні уявлення про культурну

толерантність і багатомовність, визначаючи основні принципи спілкування та взаєморозуміння у світі, де різноманітність стає нормою.

У своїх роботах Кант акцентував увагу на необхідності поважати різноманітність культур та мов як складники багатогранної людської спадщини. Він підкреслював важливість розуміння та вивчення інших культурних контекстів, а також сприяв розвитку уявлень про глобальну спільноту, де кожна культура має своє місце і вагу [6].

Крім того, Кант висловлював принцип рівності усіх людей перед моральним законом, незалежно від їхнього походження чи культурних особливостей. Це впливає на формування уявлень про культурну толерантність, оскільки вона базується на принципах рівності та поваги до кожної людини [7].

У сучасному світі ці ідеї Іммануїла Канта стають основою для побудови відкритого та толерантного суспільства, де культурна різноманітність вважається джерелом багатства, а не причиною конфліктів. Подальший розвиток цих принципів сприяє формуванню більш гармонійного світу, де кожна культура і мова отримують можливість процвітати в межах загальної спільноти [8].

Багатомовність, у свою чергу, визначається як розмаїття мов, якими говорять різні групи людей у світі. Це відображається у великому різноманітті мовних спілкувань, які є основою культурного розвитку та взаєморозуміння. Багатомовність сприяє збереженню культурної ідентичності та культурного розвитку [9].

Отже, культурна толерантність та багатомовність, висвітлені у вченні Іммануїла Канта, залишаються ключовими принципами, які мають значний вплив на сучасне розуміння міжкультурного спілкування та співіснування різних культур у світі. Їхнє втілення у практику сприяє побудові гармонійного та різноманітного суспільства, де кожна людина та культура мають право на повагу та визнання. Сучасне суспільство, відповідно до концепцій Канта, повинне прагнути до побудови відкритого та взаємоповажного середовища, де кожна людина має право на свою культурну ідентичність та мову. Культурна толерантність і багатомовність стають важливими складовими сучасного світу, де різноманітність вважається джерелом багатства та можливості для всіх.

Список використаних джерел

1. Біда О.А., Шевченко О., Кучай О.В. Інноваційні технології у фізичному вихованні і спорті// Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 3(62). Том 2, жовтень 2018. – Миколаїв: МНУ імені В.О.

Сухомлинського, 2018. – С. 19-23. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-62-2018-2-5.pdf>

2. Stratan-Artyshkova, T., Kozak, Kh., Syrotina, O., Lisnevskaya, N., Sichkar, S., Pertsov, O., & Kuchai, O. (2022). Formation of New Approaches to the Use of Information Technology and Search For Innovative Methods of Training Specialists within the Pan-European Educational Space. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(8), 97-104. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.13>

3. Кучай, О., & Дем'янюк, А. (2021). Сучасні технології дистанційного навчання. *Гуманітарні студії : історія та педагогіка*, 2, 77-85. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45452/1/2-2021-77-85.pdf>

4. Plakhotnik, O., Zlatnikov, V., Strazhnikova, I., Bidyuk, N., Shkodyn, A., & Kuchai, O. (2023). Use of information technologies for quality training of future specialists. *Amazonia Investiga*, 12(65), 49-58. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.5>

5. Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovyyk, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. (2022). Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(12), 146-152. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.12.19>

6. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. *Матеріали конференцій МЦНД*, 32-33.

7. Рахманіна А. С. STEM-технології у початкових класах. Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти / VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. – м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 24 травня 2021 р., с. 60-61

8. Рахманіна А. С. Застосування STEM-технологій у початковій школі, як засіб розвитку професійної мобільності учителя початкової школи. Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність / Міжнародна науково-практична конференція. – м. Львів, Інститут права, психології та інноваційної освіти, 26-27 листопада 2021 р., с. 206-209

9. Рахманіна А. С. (2022) STEM-підхід, до роботи зі словом, як носієм та знаряддям свідомого ставлення до світу. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди) зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, с. 52-57

*Сивоконь Валерія Віталіївна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

КАНТІВСЬКА ФІЛОСОФІЯ, ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ STEM-ОСВІТИ

Філософські принципи Іммануїла Канта, такі як розрізнення між апіорним і апостеріорним знанням та категоріями часу і простору, не тільки залишаються актуальними у науці сьогодні, а й формують фундаментальні принципи сучасних наукових досліджень. Кантівська концепція критичного мислення та універсальних принципів пізнання є важливою основою для розвитку наукового методу в різних галузях, включаючи фізику, біологію, психологію та інші. Категоричний імператив Канта, який вимагає діяти згідно з тими моральними принципами, які можна застосувати у всіх ситуаціях, зберігає свою актуальність у сучасному світі. Його філософія наголошує на важливості етичного поведіння та поваги до особистості, що має величезний вплив на формування культурних цінностей та норм поведінки у суспільстві. Кантівське розуміння краси та смаку впливає на сучасне мистецтво та культуру [1]. Його трактування смакового суду допомагає аналізувати та оцінювати мистецькі твори, сприяючи розвитку естетичного смаку у суспільстві та підтримці культурного різноманіття.

Ідеї Канта про права людини, свободу та демократію залишаються актуальними у сучасному світі. Його концепція розуміння громадянської свободи та правової держави сприяє формуванню сучасних політичних систем, де громадяни мають право на участь у владі та захист своїх прав [2].

Кантівська філософія підтримує важливість критичного мислення та освіти як основних засобів розвитку суспільства. Його ідеї про необхідність самостійного мислення та раціонального аналізу є ключовими для формування освіченої та відповідальної громадянської спільноти [3].

У сучасній системі освіти ідеї Канта залишаються актуальними та важливими. Філософія Канта, зокрема його погляди на розум, мораль та свободу, мають значний вплив на те, як ми розуміємо освіту сьогодні.

По-перше, Кант вважав, що освіта має бути спрямована на розвиток розуму та моралі особистості. Він підкреслював важливість критичного мислення, аналізу та саморозвитку як ключових компонентів освіти [4].

По-друге, Кант підкреслював значення автономії у вихованні та навчанні. Він вважав, що освіта повинна допомагати людині розвивати свою власну моральну свідомість та самостійно визначати свої цілі і дії [5].

По-третє, концепція Канта про універсальні моральні принципи має важливе значення для формування цінностей та етичних стандартів у сучасному освітньому середовищі [6].

Отже, у сучасній системі освіти ідеї Канта відображаються у підходах до розвитку критичного мислення, підвищення моральної свідомості та розвитку особистості, що робить їх надзвичайно важливими для сучасних освітніх практик.

Список використаних джерел

1. Рахманіна А. С. (2022) STEM-підхід, до роботи зі словом, як носієм та знаряддям свідомого ставлення до світу. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди) зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, с. 52-57
2. Рахманіна А.С. (2023) професійна освіта в умовах війни. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. Міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ, 2023
3. Рахманіна А. С., Кучай О. В. (2023) Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни. 23 лютого, 2023, м. Київ, Україна
4. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. Матеріали конференцій МЦНД, 32-33.
5. Рахманіна А.С., Кучай О.В. (2023). Організація дистанційного навчання у ЗВО в умовах війни. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників (до 200-річчя К. Ушинського): збірник доповідей учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції. Київ: НУБІП України, 163-164.
6. Рахманіна, А. (2020). Особливості та переваги LEGO-технологій у навчанні. Збірник наукових праць ЛОГОС, 82. <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.31>

*Тесленко Марія Олександрівна,
студентка 2 курсу,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів*

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ І. КАНТА У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Філософія Іммануїла Канта має величезне значення для сучасної філософії, науки і етики. Його теорії змінили спосіб, яким ми розуміємо світ і нашу взаємодію з ним. Кант ввів новий підхід до метафізики та пізнання, ухвалюючи ідею «критичного мислення». Він розглядав обмеження та можливості нашого розуміння світу, досліджуючи питання, які мають вирішальне значення для філософії, такі як природа пізнання, мораль, релігія та естетика [1]. Його головна праця, «Критика чистого розуму», революціонізувала метафізику, показавши, що наші знання мають обмеження, пов'язані зі структурою розуму. Кант також розробив поняття категорій, або умов пізнання, які дозволяють нам уявляти світ як систему законів. Важливо відзначити і його роботи в етиці. «Критика практичного розуму» встановила основи морального обов'язку і поняття автономії особистості [2]. Його ідеї щодо обов'язку і поваги до особи стали краєвидними для подальших розвитків етики. Загалом, вчення Іммануїла Канта відкрило нові перспективи для філософії і вплинуло на широке коло галузей, включаючи моральність, політику, релігію і науку. Його роботи залишаються центральними для сучасної дискусії у філософії, викликаючи значний вплив на розвиток інтелектуальної культури. Вчення Іммануїла Канта має величезне значення для сучасного світу через його глибокий вплив на науку, культуру та суспільний розвиток. Кант, німецький філософ епохи Просвітництва, започаткував новий етап в історії філософії, який змінив спосіб, яким ми розуміємо світ навколо себе. У цій статті ми розглянемо, як саме ідеї Канта просочилися у науку, культуру та суспільство [3]. Вплив на науку Ідеї Канта значно змінили науковий підхід до дослідження світу. Його критика розуму привела до нового розуміння обмежень та можливостей наукового знання. Кант підкреслив роль апіорних форм чистого розуму і чуттєвого досвіду в процесі формування знань. Це вплинуло на розвиток математики і фізики, вказавши на необхідність чіткого методу в наукових дослідженнях. Кант також сприяв розвитку етики і моралі в науці [4]. Його принцип універсальної моралі та ідея категоричного імперативу (діяти так, щоб максима твоїх дій стала загальним законом) вплинули на обґрунтування етичних принципів у біології, медицині та інших галузях науки. Вплив на культуру Кант змінив погляди на мистецтво і культуру. Він підкреслив значення краси як основи мистецтва та естетичного сприйняття. Ідея «суб'єктивної універсальності» краси відкрила нові горизонти для художників і літераторів [5]. Кант розглядав мистецтво як засіб досягнення гармонії між розумом і почуттями.

Вплив на суспільний розвиток Філософія Канта суттєво вплинула на суспільство, сприяючи розвитку принципів демократії і прав людини. Його ідея про автономію особистості та необхідність обмеження державної влади стала основою багатьох сучасних конституцій [6]. Він підкреслював важливість поваги до кожної людської особи як носія моральних цінностей. Також, Кант вніс вагомий внесок у розвиток освіти. Його ідеї про просвітництво та освіченість стимулювали реформи в системі освіти, спрямовані на поширення знань і виховання громадянського світогляду [7].

Узагальнюючи, вчення Іммануїла Канта має величезне значення у сьогоденному світі. Його ідеї просочилися у всі сфери життя – від науки і культури до політики і прав людини. Вплив Канта спонукає нас до глибшого розуміння світу навколо нас та до активної участі в його творенні і трансформації.

Список використаних джерел

1. Рахманіна, А. (2020). Застосування LEGO у початковій школі для пізнання світу науки та технології. Матеріали конференцій МЦНД, 32-33.

2. Рахманіна А. С. STEM-технології у початкових класах. Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти / VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. – м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 24 травня 2021 р., с. 60-61

3. Рахманіна А. С. Застосування STEM-технологій у початковій школі, як засіб розвитку професійної мобільності учителя початкової школи. Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність / Міжнародна науково-практична конференція. – м. Львів, Інститут права, психології та інноваційної освіти, 26-27 листопада 2021 р., с. 206-209

4. Біда О.А., Шевченко О., Кучай О.В. Інноваційні технології у фізичному вихованні і спорті // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 3(62). Том 2, жовтень 2018. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2018. – С. 19-23. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-62-2018-2-5.pdf>

5. Stratan-Artyshkova, T., Kozak, Kh., Syrotina, O., Lisnevskaya, N., Sichkar, S., Pertsov, O., & Kuchai, O. (2022). Formation of New Approaches to the Use of Information Technology and Search For Innovative Methods of Training Specialists within the Pan-European Educational Space. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(8), 97-104. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.8.13>

6. Кучай, О., & Дем'янюк, А. (2021). Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії : історія та педагогіка, 2, 77-85. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45452/1/2-2021-77-85.pdf>
7. Plakhotnik, O., Zlatnikov, V., Strazhnikova, I., Bidyuk, N., Shkodyn, A., & Kuchai, O. (2023). Use of information technologies for quality training of future specialists. Amazonia Investiga, 12(65), 49-58. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.5>